

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Zagreb, 9. lipnja 2014.

**NAGLASAK POSUĐENICA U
HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU**

Diplomski rad

8 ECTS bodova

Mentorica:

Dr. sc Helena Delaš, viši lektor

Studentica:

Tamara Kunodi

1. UVOD

Jezične su promjene svakodnevne i uzrokovane su globalizacijskim procesima, ponajviše utjecajem medija koji prenose obavijesne poruke, ali su i transferi kulture, svjetonazora i politike. Jezik je živo „tijelo“ podložno promjenama, što zorno prikazuje i hrvatski jezik koji je bio pod utjecajem brojnih jezika – mađarskoga, njemačkoga, talijanskoga, francuskoga i drugih – ponajprije zbog političkih, a u novije vrijeme i zbog društvenih prilika. Unatoč težnji velikoga broja naših jezikoslovaca za čistunstvom hrvatskoga jezika, nije se uspjelo u tome. Utjecaj medija, posebice interneta, presudan je i teško će se moći spriječiti sve veći priljev stranih riječi. Uzmemo li u obzir da smo se „pomirili“ s tom činjenicom, moramo ipak donekle kontrolirati utjecaj stranih jezika na hrvatski te iznaći primjeren način prilagodbe posuđenih riječi. Tomu svakako ne pridonosi „sukob“ hrvatskih jezikoslovaca vezan uz silazne naglaske na nepočtetnim slogovima u posuđenicama. Slažu se da pojava nije u duhu hrvatskoga jezika, ali istovremeno ne daju jasne kriterije naglasnoga usustavljanja posuđenica. Metatonija i metatonija kroz metataksu za većinu tih riječi (osobito dužih) u standardnoj su izgovornoj praksi oduvijek bile rijetke i neobične pa je „neprilagođeno“ prema propisanoj normi funkcioniralo, i dalje funkcionira, kao prilagođeno, poželjno i normalno.

Kako bi se rasvijetlio problem, potrebno je osvrnuti se na povijest hrvatskoga naglašavanja i razvoj novoštokavskoga četveronaglasnog sustava. Iako su pravila standardnoga naglašavanja formirana u organskome procesu novoštokavizacije, iznimke su brojne, a kategorija posuđenica najbolje zrcali problematiku o kojoj govorimo. U tom je smislu potrebno revidirati dosadašnje naglašavanje posuđenica u normativnim jezičnim priručnicima. U suvremenoj standardnoj izgovornoj praksi, ne samo izvornih kajkavaca i čakavaca, nego i izvornih novoštokavaca, mnoge posuđenice teže trajno ostati u svojevrsnome kompromisom naglasnom liku, npr. *depô* (*depò*), *dekoltê* (*dekoltè*), *ragû* (*ragù*), *rokokô* (*rokokò*)... U radu će se analizirati zašto je to tako i jesu li silazni naglasci u unutarnjim slogovima u posuđenicama prihvatljivi u neutralnome kodificiranom tipu hrvatskoga standardnog jezika. Kako je u novije vrijeme neosporan utjecaj engleskoga jezika, posebnu ćemo pozornost pridati anglicizmima. Učenici već od 1. razreda osnovne škole imaju engleski kao nastavni predmet, a korištenje modernih tehnologija, koje su uglavnom na engleskome jeziku, dio su njihove svakodnevice. Najveći problem koji se javlja pri posuđivanju engleskih riječi proizlazi iz toga što je engleski jezik udarni, a hrvatski melodijski; to dodatno komplicira prozodijsku prilagodbu riječi posuđenih u hrvatski jezik iz engleskoga.

2. POVIJEST HRVATSKOGA NAGLAŠAVANJA

Potkraj 19. stoljeća hrvatski slavist Tomo Maretić pisao je svoju *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1899) imajući pred sobom „Karadžićev jezik“, a Karadžić je u svom *Rječniku* iz 1818. izostavio zapadni ili mlađi ikavski dijalekt. Maretićevim su putem krenuli i Ivan Broz i Franjo Iveković u svome *Rječniku hrvatskoga jezika* (1901). Otpor Maretić-Broz-Ivekovićevu prozodijskom monolitu javlja se već 1911. godine u radu Grge Tomljenovića *Bunjevački dijalekt zaleđa senjskog s osobitim obzirom na naglas.* Tomljenović kritizira Karadžićevo naglašavanje kao uzor hrvatskomu te za hrvatsku naglasnu normu ističe važnost zapadnoga dijalekta zahtijevajući njegovo temeljito istraživanje (usp. Vukušić, Zoričić, Grasselli-Vukušić, 2007: 18). Do Prvoga svjetskog rata u tome ga slijede Milan Japunčić radom *Osobine bunjevačkoga govora u Lici* (1912), Stjepan Ivšić u *Današnjemu posavskom govoru* (1913) te Nikola Andrić u *Braniču jezika hrvatskoga* (1911). Tek 40-ih i 50-ih godina dvadesetoga stoljeća hrvatski dvojezični rječnici donose pojedine izrazito hrvatske naglaske, npr. Benešićev (1949) *těbe, tēbi* (ali *sěbe, sēbi* umjesto *sěbe, sēbi*), *činòvnĭk* kao drugi lik dublete, *rjèčnĭk*, a Deanovićev (1956) samo *činòvnĭk, stanòvnĭk* (ali i *pòslānĭk* umjesto *poslānĭk*), *òtok* itd. Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika iz 1960. ima veliki broj hrvatski naglašanih riječi i oblika, ali na drugome mjestu dublete (*vúci i vŭci*). Ljudevit Jonke se, svjestan uloge politike u naglašavanju, 60-ih godina u svome djelu *Književni jezik u teoriji i praksi* (1965) zalaže za dvostruke naglaske pa kaže da glumci zagrebačkoga kazališta govore npr. *kòd mene*, a glumci novosadskoga pozorišta *kod mène*. Šime Starčević je kao autor prve hrvatske gramatike na hrvatskome jeziku dao svoj doprinos hrvatskoj akcentologiji još 1813. godine. *Nòvā ricòslovica iliricskà* donosi sva četiri naglasaka, a opisi novoštokavskih naglasaka mogu se mjeriti sa suvremenima. Opisuje akcenatske znakove, postavlja pravila za raspodjelu naglasaka te zanaglasnih dužina u određenim morfološkim kategorijama. (Delaš, 2012: 8) Cilj mu je bio stvoriti jedinstveni hrvatski književni jezik. Zalagao se da temeljem hrvatskoga književnog jezika bude pučki govor Hrvata štokavaca ikavaca.

„Istraživanjem idioma što su utjecali na hrvatsku književnojezičnu normu utvrdilo se postojanje organskoga zapadnog novoštokavskog naglašavanja, a istraživanjem hrvatske uporabne norme došlo se do spoznaje da je ona prosijavanjem i pročišćavanjem organskoga zapadnoštokavskog naglašavanja od svega što je nesustavno, mjesno ili pokrajinsko uobličena kao hrvatsko književnojezično naglašavanje.“ (Vukušić, Zoričić, Grasselli-Vukušić, 2007: 21)

3. PROZODIJSKI SUSTAV

„Prozodija (grč. *prosōdia* = naglasak i kvantiteta) dio je nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku.“ (Barić i dr., 1995: 66) Riječi se u izgovoru razlikuju naglasnim svojstvima: silinom (jačinom) izgovora, kretanjem tona (dizanjem i spuštanjem) tona i trajanjem (kvantitetom) sloga. Istovremeni ostvaraj akustičnih pojava naziva se naglasak ili akcent, a isticanje jednoga sloga u riječi nad drugima tim obilježjima čini naglasak riječi. U hrvatskome jeziku postoje naglašene (*rúka, nòga, rújan, rùžica*) i nenaglašene riječi (*se, mu, ga*). Nenaglašene riječi (nenaglasnice) uvijek se vežu uz naglašenu riječ (naglasnicu) i s njom čine izgovornu (naglasnu) cjelinu. Izgovorna cjelina je jedinica izgovora koja ima jedan naglašen slog, a nenaglašenih može biti nekoliko. Izgovorna cjelina može biti jednosložna ili višesložna. Jednosložna se sastoji od jednosložne naglasnice (*stār*), a višesložna od naglasnice i jedne ili više nenaglasnica (*u vòdi, srèo sam ga*). Neke riječi u hrvatskome jeziku imaju i dva naglasaka, s tim da je jedan dominantan: duži superlativi pridjeva (*nâjglàdnijī*) i složenice sa spojnikom nula (*Zágrebtèkstil*). (usp. Barić i dr., 1995: 66 - 67)

Dok se naglašeni slog ističe silinom, tonom i trajanjem, nenaglašeni se slogovi razlikuju samo trajanjem (mogu biti dugi i kratki). Naglasak i zanaglasna dužina prozodijske su jedinice (prozodemi). Prozodijska se obilježja temelje na dvojčanim oprekama:

- silina na opreci naglašenost ~ nenaglašenost
- ton na opreci uzlaznost ~ silaznost
- trajanje na opreci dužina ~ kračina.

Slog s kratkosilaznim naglaskom je kratak te uglavnom ima silaznu liniju tona, dok je slog poslije njega niži (*stèpa*). Zbog njegove kratkoće Barić i dr. (1979) nazivaju ga *brzim* ili *jakim kratkim*. Kratkouzlazni naglasak, naziva se i *sporim* ili *slabim kratkim*, neznatno je duži od kratkosilaznoga zbog čega govornici hrvatskoga jezika često imaju problem s razlikovanjem tih dvaju naglasaka. Slog koji dolazi poslije kratkog i uzlaznog je istoga ili višega tona od naglašenoga sloga nakon čega slijedi pad (*jèdan*). Najveći raspon tonskog kretanja ima dugosilazni naglasak, stariji naziv je *jaki dugi*, kojemu je naglašeni slog dug i silazan, a ton na sljedećem slogu niži je od tona na završetku prethodnog (*zlâto*). Kod dugouzlaznog naglasaka, stariji naziv je *slabi dugi*, prvi je slog dug i uzlazan, a sljedeći je istoga ili višega tona kao i kod kratkouzlaznog naglasaka (*náboj*).

naglasci	UZLAZNI	SILAZNI
KRATKI	`	˘
DUGI	˙	ˆ

3.1. Raspodjela naglasaka

Većina hrvatskih jezikoslovaca slaže se da je hrvatski jezik naglasno normiran iznutra, tj. da je hrvatska naglasna norma po svojem podrijetlu organsko zapadno novoštokavsko naglašavanje prilagođeno standardu. Staroštokavska je akcentuacija imala tri osnovna naglasaka: ˆ (dugosilazni), ˘ (novi akut), i ˘ (kratkosilazni). Akut je prešao u dugosilazni naglasak. Smatra se da se tijekom 15. stoljeća iz dvonaglasnoga sustava (ˆ , ˘) razvio četveronoglasni (ˆ , ˘ , ˙ , ˘). Dva su se silazna naglasaka premještala za jedan slog naprijed, na prednaglasnoj kraćini razvio se kratkouzlazni (*vodä* > *vòda*), a na prednaglasnoj dužini dugouzlazni naglasak (*rūkä* > *rúka*). Naglasak u hrvatskome jeziku može stajati na bilo kojem slogu riječi, osim na zadnjem. Deklinacijom pojedinih riječi mogu se ostvariti sva četiri naglasaka, npr. *dòlac* (N jd.), *dólca* (G jd.), *dòlci* (N mn.), *dòlācā* (G mn.).

Raspodjela naglasaka u hrvatskome standardnom jeziku je ograničeno slobodna jer ne može svaki naglasak stajati na bilo kojem slogu riječi. Silazni naglasci stoje samo u jednosložnim riječima ili na prvom slogu riječi, dok se uzlazni naglasci ostvaruju u unutarnjim slogovima riječi, dakle ne u jednosložnim riječima i ne na zadnjem slogu višesložnih riječi. Od distribucije se često odstupa pa se na nepočetnim slogovima ostvaruju silazni naglasci, i to u: posuđenicama (*dirìgent* - *dirigènt*), složenicama (*brodòvlāsnīk* - *brodovlāsnīk*), stranim vlastitim imenima (*Montevideo* - *Montevideò*), u G mn. riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima (*mùškārācā* - *muškārācā*) te u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova (*esàdē* - *esadē*). (usp. Barić i dr. 1995: 71)

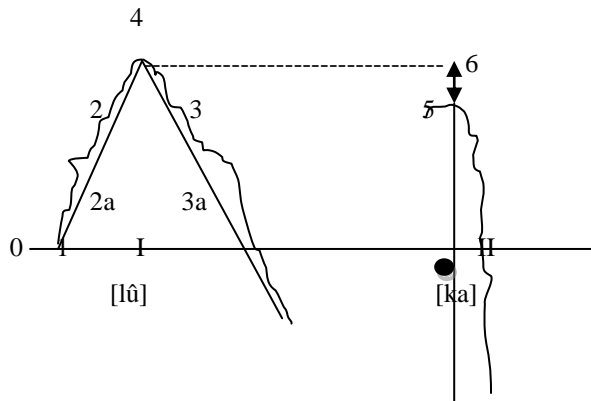
3.2. Razlikovanje naglasaka

Novoštokavski govornici često misle da su bliži standardnomu jeziku od govornika hrvatskoga jezika kojima polazni govor nije novoštokavski jer je za osnovicu hrvatskoga standardnog jezika uzeta novoštokavština jekavskog tipa. No Silić smatra da standardnim jezikom govore samo oni koji su ga učili. Škarić-Varošaneć (2004) je provela istraživanje na studentima fonetike o razlikovanju naglasaka. Čak 75% studenata je prepoznalo mjesto naglasaka, s tim da su najbolje prepoznali naglasak na prvom slogu. Što se tiče kvalitete

naglasaka, silazni se naglasci bolje prepoznaju od uzlaznih i to dugosilazni na prvom mjestu s 86,3%-tnom točnošću. Dugouzlazni se naglasak najslabije prepoznaje, kao i opreka kratkosilazni – kratkouzlazni.

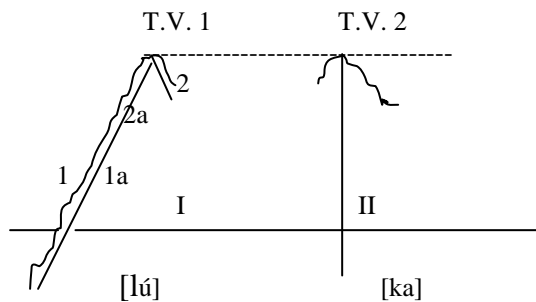
Razlikovnu ulogu naglasaka Silić (1999: 26) prikazuje na primjeru *Ěvo Lúkē iz lúkē*.

Naglasne osobitosti riječi *lúka*¹

Tonska linija sloga *lú* u početku raste do tonskog vrhunca, a onda naglo pada.

Naglasne osobitosti riječi *lúka*

Slog *lú* ima samo uzlazni interval s neznatnim padom, a svoj tonski vrhunac doseže u točki *T.V.* Sljedeći slog se realizira na istoj tonskoj razini na kojoj završava slog *lú*. Početak artikulacije sloga *lú* nalazi se nešto ispod početne artikulacije sloga *lú*. Osnovna razlika između silaznih i uzlaznih naglasaka jest u tome što se slog koji se nalazi iza naglašenog sloga sa silaznim naglaskom realizira ispod vrhunca tona sloga koji je pod naglaskom, a kod uzlaznih naglasaka na istoj tonskoj visini na kojoj završava uzlazni interval sloga koji je pod uzlaznim naglaskom. (usp. Silić 1999: 29)

¹ 1 – razina početne artikulacije, 2 – uzlazni interval, 2a – idealizirani uzlazni interval, 3 – silazni interval, 3a – idealizirani silazni interval, 4 – vrhunac tona sloga koji je pod naglaskom, 5 – razina početne artikulacije sloga koji se nalazi neposredno iza sloga koji je pod naglaskom i razine početne artikulacije sloga koji je pod naglaskom, I – tonska slika sloga koji je pod naglaskom, II – tonska slika sloga koji se nalazi neposredno iza sloga koji je pod naglaskom.

4. OBILJEŽJA PRIHVAĆENOGA STANDARDNOJEZIČNOG IZGOVORNOG TIPRA PREMA ŠKARIĆU (2007)

4.1. O mjestu naglasaka

Silazni naglasaci mogu se nalaziti na bilo kojem slogu u riječi, dok se uzlazni naglasaci mogu nalaziti na svim slogovima, osim na zadnjem i na jednosložnim riječima. Mjesto naglasaka teži tomu da se pri preoblikovanju riječi (deklinacija i fleksija) zadržava na istom slogu. Zbog nerazlikovanja uzlaznih od silaznih naglasaka došlo je do brojnih promjena u odnosu na klasični tip, npr. do preskakivanja silaznih naglasaka na predmetak ili prefiks gdje za to nema uvjeta. U riječi *činiti* naglasak je već jednom preskočio sa *činīti* u *čīniti*, a danas se često govori *nāčiniti* analogno s *nāpraviti*. Tim nerazlikovanjem i dokidanjem pravila o zabrani naglasaka na nepočetnim slogovima potaknuti su sve češći primjeri tipa G jd. *kōtara*, a ne *kotāra* analogno s *pēkara* ili *ōraha*, a u G mn. *trenūtākā* je kao *lōvācā*. Izvorni dinamički naglasak se zadržava na izvornome mjestu u novim tvorenicama, riječima iz dijalekata i drugih jezika, npr. *pašticāda* umjesto *paštica*, *Amērika* umjesto *Amērika*, *televīzor* umjesto *telēvīzor*, a u tvorenicama se javlja i prenošenje naglasaka na čelno mjesto, npr. *tēlefon* (umjesto *telefōn* ili klasično *telēfōn*).

Neprelazanje silaznih naglasaka na prednaglasnicu najveća je razlika između klasičnoga i općeprihvaćenoga tipa, pa se govori [*uknjīzi*], a ne [*ūknjizi*], [*uFīnskōj*], a ne [*ūFīnskōj*], [*predkūcōm*], a ne [*prēdkucōm*]. U općeprihvaćenome tipu naglasak se prenosi u primjerima [*gʻla*] > [*dōgrla*], [*dvā*] > [*pōdvā*], [*ōko*] > [*nāoko*], [*ūslast*], [*nāzdrāvlje*], [*znām*] > [*nēznām*] i sl.

4.2. O tonu

U prihvaćenome tipu postoje dva silazna naglasaka, kao i u klasičnome, kratki i dugi dok je uzlazni naglasak samo dugi. Dugouzlazni odstupa od klasičnog samo ponekad i to ondje gdje je u lokalnim govorima akut koji mu je sličan, npr. *vīčem* umjesto *vīčem*, prema akutu *vīčem*.

4.3. O trajanju

Na svim samoglasnicima mogu biti dugi i kratki naglasci osim na samoglasniku /r/, na kojemu može stajati samo kratkosilazni naglasak. Nenaglašeni su slogovi svi uvijek samo kratki i prije i poslije naglašenoga sloga. Dugi slogovi izgovaraju se kao /jê/ ili /jé/, npr. /bjélo/ kao /Stjépo/, /bjéla/ kao /jéla/, /bjêla/ (odr. pr.) kao *djêla* (G mn. od *djelo*).

Prihvatljivi je tip nastao težnjom za klasičnim tipom ili nastojanjem da se iz novoštokavskoga organiteta priđe općeprihvaćenomu idiomu. Prema obilježjima koje je Škarić naveo možemo zaključiti da prihvatljivi tip dopušta naglaske na nepočetnim slogovima. Sva su četiri naglasaka prisutna u oba tipa, dugi (silazni i uzlazni) i kratki (silazni i uzlazni). Nerazlikovanje kratkih naglasaka proizlazi iz toga što se uzlazni ne ostvaruju kao u klasičnome tipu tako da podižu ton i na početku idućega sloga. Kod govornika koji su klasičnomu tipu prišli učeći ga iz nenovoštokavskih organskih podloga, u prihvatljivomu tipu gube se zanaglasne etimološke duljine (u padežnim nastavcima, u prezentu, u sufiksima), a ostvaruju zanaglasne duljine samo ondje gdje su one motivirane fonetskim živim i svježim preoblikama kao što su prijenos dugosilaznoga naglasaka koji ostavlja za sobom dugi nenaglašeni slog, npr. /dâr/ > /nâdâr/, /znâk/ > /prêdznâk/, /znâm/ > /nêznâm/; sažimanje dvaju samoglasnika u jedan, npr. [dâvao] > [dâvô] i ispred suglasničkih skupina s prvim zvonkim suglasnikom, npr. /djêvōjka/.

5. POSUDENICE

Zbog brojnih izvanjezičnih i unutarjezičnih razloga hrvatski je jezik posudio, i dalje posuđuje, mnogo riječi iz drugih jezika, a konstanta hrvatskoga standardnog jezika od njegovih početaka je purizam: *djelatnost u težnji da se književni jezik, osobito njegov rječnik, približi idealu čistoće tako da se odstranjuju usvojene internacionalne riječi ili riječi iz jezika prema kojima je purizam upravljen u nekom vremenu; jezično čistunstvo.* (Hrvatski jezični portal) Jezični purizam nije usmjeren samo protiv velikoga broja posuđenica, nego i protiv domaćih tvorevina nastalih pod utjecajem stranoga elementa. (Muhvić-Dimanovski, 2005: 13) U 18. se stoljeću hrvatski puristi bore protiv turcizama, u 19. protiv talijanizama i latinizama, u 20. protiv germanizama, a u novije vrijeme protiv srbizama i anglizama. Klasični purizam je bio usmjeren na priljev posuđenica, a tzv. „štokavski purizam“ je protiv kajkavizama i čakavizama. Turk (1996: 76) smatra da posuđenica i domaća riječ ne trebaju jedna drugu potiskivati, nego svojim ispreplitanjem omogućuju precizniji način izražavanja, funkcionalno i stilističko raslojavanje standardnoga jezika. Zato ćemo se složiti da nema nepotrebnih posuđenica (prilagođenica i usvojenica) u hrvatskome standardnom jeziku, ali ima nepotrebnih posuđenica u pojedinim funkcionalnim stilovima hrvatskoga standardnog jezika (Barić i dr., 1999: 106).

Prema autorima *Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika* (Anić i dr., 2002: 1001) posuđenica je „1. riječ preuzeta iz drugog jezika i prilagođena jeziku koji preuzima; 2. naziv koji se upotrebljava u jednom području ili struci, a koji je u nju preuzet iz neke druge struke.“ Iako je taj naziv ustaljen, autorice knjige *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (Frančić i Hudeček, 2005) navode da naziv *posuđenica* nije precizan jer se ne očekuje povrat posuđenoga elementa u jezik davalac, pa je precizniji naziv *primljenica*. Gjuran-Coha i Bosnar-Valkovic u članku *Jezično posuđivanje – utjecaji jezičnih dodira* (2005) definiraju posuđenice kao riječi ili pojedine izraze posuđene iz drugih jezika kao rezultat općenja jednoga naroda s drugim. (Gjuran-Coha i Bosnar-Valkovic, 2005: 15) Tuđice koje su se udomaćile i nije ih lako zamijeniti hrvatskim ekvivalentom dobile su status posuđenice, dok tuđice koje možemo zamijeniti, treba izbjegavati.

Prvi sloj posuđenica ušao je u praslavenski jezik iz iranskih jezika, germanskih, te nešto manje od stepskih nomada turkijskog podrijetla. Nakon dolaska na Jadran, Hrvati su se susreli s romaniziranim stanovništvom. Većina je riječi romanskoga porijekla u hrvatski posuđena iz talijanskoga. Turcizmi počinju ulaziti u hrvatski jezik oko 15. stoljeća. Danas su nešto rjeđi, ali se osjećaju kao regionalizmi, dok se za neke više ne osjeća strano porijeklo

(*bakar, boja, čelik*). Političke su prilike uzrok posuđivanju riječi iz mađarskoga i njemačkoga, dok je posljednjih nekoliko desetljeća hrvatski ponajviše pod utjecajem engleskoga jezika, do te mjere da je teško odrediti radi li se o tuđicama ili posuđenicama. (Anić i dr., 2003: 17-18) Suvremeni jezikoslovci svjesni su vremena u kojemu živimo i toga da je prodor riječi stranoga podrijetla neizbježan, ali su protiv nepotrebnih posuđenica kojima je potrebno pokušati naći izraz (zamjenu) u samome jeziku kako bi se spriječila štetna prodiranja.

Jezici su bili u kontaktu od samih početaka, ali tek u 18. stoljeću teorija jezika u kontaktu počinje privlačiti pozornost lingvista koji se susreću s problemom posuđenica i počinju se baviti podrijetlom riječi. Tada se javlja i pojam *miješani jezici*. W. D. Whitney (1881) smatra da se može posuđivati i cijeli jezik, a ne samo riječi (čitav jezik jednog naroda se može prenijeti u drugi). Riječ koja se posuđuje može promijeniti značenje ako je preuzeta preko jezika posrednika u kojemu je ta riječ već „živjela“ kao posuđenica. Antoine Meillet (1918) smatra pojam *miješani jezici* pogrešnim zato što se jezično posuđivanje odnosi samo na posuđivanje elemenata rječnika, a nipošto na prodiranje gramatičkog sustava jednoga jezika u drugi. Stoga Einar Haugen predlaže termin *posuđivanje* koji definira kao proces koji se odvija kad bilingvni govornik reproducira uzorak jednog jezika u drugom. (Haugen, 1950) Od 19. stoljeća uviđa se važnost bilingvizma² u jezičnom posuđivanju. Posuđivanje može biti direktno ili posredno, tj. preko jezika posrednika. Kada bilingvalni govornik više ne može držati dva jezika odvojenima dolazi do lingvističke interakcije. Začetnici teorije jezika u kontaktu i bilingvizma, pojmova koji su dominirali u Americi i Kanadi četrdesetih i pedesetih godina 19. stoljeća, su Werner Leopold, Einar Haugen, Uriel Weinreich te William F. Mackey. Prema S. Babiću (1990: 218) strana riječ koja je u jeziku primatelju toliko promijenila svoj glasovni sastav i integrirala se u njemu tako da je ni poznavatelj jezika davatelja ne prepoznaje kao stranu riječ, lakše ulazi u književni jezik; osobito ako posuđena riječ u jeziku primatelju nema dobre ili nikakve zamjene. On nadalje smatra da za strani pojam treba najprije stvoriti svoju riječ, a ako se u tome ne uspije, uzeti tuđicu, koristeći ponajprije grčke i latinske leksičke jedinice. Iz drugih će jezika hrvatski uzeti tuđicu samo ako je to prijeko potrebno i ako se ista lako uklapa u hrvatski jezični sustav (Babić, 1995: 61). Stjepko Težak (1999: 105) navodi tri pravila prema kojima se mogu koristiti tuđe riječi: 1. kada ne postoji dobra hrvatska riječ; 2. ako je tuđica već općeprihvaćena i odlično ugrađena u hrvatski jezični

² Usp. U. Weinreich (1953: 1): *Jezici su u kontaktu ili dodiru kad ih naizmjenično upotrebljava isti govornik ili više njih, on je bilingvalan, a pojava je bilingvizam. Posljedica te pojave je interferencija.*

sustav; 3. ako su u upotrebi i domaća i posuđena riječ, u stilski obilježenome kontekstu treba dati prednost stranoj riječi, a u neutralnome kontekstu domaćoj.

5.1. Prilagodba posuđenica

Lingvističkom analizom utvrđujemo stupanj importacije³ i supstitucije⁴ koji se javljaju u lingvističkim elementima pri proučavanju posuđenih riječi. Supstitucija je češća pojava, a njezin je rezultat integracija modela u sustav jezika primaoca. Supstitucija je moguća na dvjema razinama: fonološkoj (transfonemizacija) i morfološkoj (transmorfemizacija).

Razlika između tuđice i prilagođenice jest u tome što je prva rezultat djelomične supstitucije domaćim elementima, dok je druga potpuno supstituirana. Kako bismo to поближе objasnili, potrebno je uvesti primarnu i sekundarnu adaptaciju. (usp. Delaš, 2013: 59)

Filipović navodi tri stupnja primanja: „1. *Prebacivanje* (switching) je pojava kad bilingvni govornik alternativno upotrebljava dva jezika, pa u svoj govor uvede iz drugog jezika potpuno neasimiliranu (neadaptiranu) riječ. Tada govornik prelazi iz jednog jezika u drugi, tj. *prebacuje kod* (code-switching); 2. *Interferencija* (interference) se javlja kad dođe do *preklapanja* (overlapping) dvaju jezika; 3 *Integracija* (integration) je stadij u kojem se strani element uklopio u sustav jezika primaoca (L_p), kao utvrđena i potpuno adaptirana *posuđenica* (loanword).“ (Filipović, 1986: 38) Samardžija (1995: 48) navodi i *kružno primanje* u kojemu jezik primalac posudi neki leksem iz jezika davaoca pa onda nakon nekog vremena jezik davalac natrag posudi isti leksem. Na fonološkoj razini posuđenice u hrvatskome standardnom jeziku podliježu primarnim promjenama u području adaptacije fonema, a sekundarnim promjenama u području prozodije (posebno kvalitete naglaska) i distribucije fonema. Određivanje mjesta naglaska može ući u primarnu adaptaciju, a dodjeljivanje tipa naglaska posuđenici nužno ulazi u sekundarnu adaptaciju. Sekundarna adaptacija počinje u momentu kada se replika potpuno integrirala u sustav jezika primaoca pa se u njemu ponaša kao svaka druga domaća riječ. Sekundarna adaptacija jasna je samo što se tiče postanka. Krajnja se vremenska granica vezana uz njezine promjene ne može odrediti.

³ Importacija – uvođenje jezičnih elemenata.

⁴ Supstitucija – zamjenjivanje jednog jezičnog elementa drugim ili značenja drugim u razvoju jezika ili iz stilskih razloga (usp. Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2003: 1258).

„Dva su osnovna načina transfonemiziranja⁵ elemenata modela jezika davaoca u tijeku adaptacije u repliku u jeziku primaocu: a) direktnim zamjenjivanjem, b) preko jezika posrednika. U oba slučaja postoje dva moguća puta: usmeni i pismeni.“ (Filipović, 1986: 69) Transmorfemizacija nastaje kada se primljenica počne sklanjati po padežima te dobije i ostale potrebne gramatičke morfeme, a postoji nulta, kompromisna i potpuna. Semantička razina također može provoditi sekundarnu adaptaciju kao „1. nulta semantička ekstenzija 2. suženje značenja, ... 3. proširenje značenja.“ (Filipović, 1986: 65)

U članku *Kako se naglašavaju posuđenice* (Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić, 1996) autori iznose stav prema kojemu ne žele da posuđenice postanu usvojenice, ali se posuđenice ipak naglasno i izgovorno trebaju prilagoditi hrvatskomu jeziku. Riječi koje posuđujemo prolaze kroz tzv. fonološku rešetku, što bi značilo da se nepoznati elementi zamjenjuju najbližijima u jeziku koji prihvaća pa se tako strani dinamički naglasak poistovjećuje s našim silaznim, kratki s kratkim, a dugi s dugim. Problem se javlja kada je u jeziku iz kojega posuđujemo riječ naglašen nepočetni slog, jer u hrvatskome jeziku prema propisanoj naglasnoj normi silazni naglasci ne stoje na nepočtnim slogovima, a još manje na zadnjem. Postoji nekoliko mogućnosti naglasne prilagodbe posuđenica, a autori prednost daju četvrtoj:

- da se naglasak prebaci na prethodni slog za pola sloga naprijed i da tu bude nizak, uzlazni
- da se naglasak prebaci na početak riječi i da tu bude brzi, čelni naglasak
- da ostane na izvornome slogu, ako taj nije posljednji, i da metatonira u uzlazni
- „odškrinuta mogućnost“ – da ostane na izvornome slogu kao silazni.

5.2. Naglasna prilagodba posuđenica

Silazni naglasak na nepočtnome slogu, koji se u posuđenicama javlja zbog čuvanja naglaska na izvornome naglasnom mjestu, česta je tema neslaganja brojnih hrvatskih akcentologa. Pri leksičkomu posuđivanju važniju ulogu od jezika iz kojega riječ potječe ima jezik preko kojega riječ dolazi; u slučaju hrvatskoga jezika jezici davatelji su: talijanski, njemački, novolatinski u talijanskome ili njemačkome zvučanju, te nešto manje turski. Starija akcentuacija koja se odlikuje tro- i dvonaglasnim sustavom zahvatila je najstariji sloj posuđenica koji datira iz 16. stoljeća, a prihvatili smo ih preko crkvenoslavenskih redakcija te

⁵ Usp. Filipović, 1986: 69: *zamjena fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca, a javlja se u toku formiranja fonološkog oblika posuđenice u jeziku primaocu.*

preko narječja. Preuzimali smo ih u izvornome naglasnom liku zbog čega je taj tip naglasnoga prilagođavanja posuđenica nazvan „izvorni“, „dijalektni“ i „prednovoštokavski“: *teràsa* i *natûra* ili *temelj* i *oltâr*. U mlađim novoštokavskim govorima došlo je do pomicanja silaznih naglasaka u domaćim riječima, a to je pomicanje obuhvatilo i posuđenice starijega naglasnog tipa I, za jedan slog naprijed, i dovelo do razvoja četveronaglasnoga sustava. Tako nastaje naš tip II naglasnoga prilagođavanja posuđenica, dakle naglasci *tèrasa* i *nàtûra* ili *tèmelj* i *òltâr*. Novoštokavsko pomicanje silaznih naglasaka ponajviše se odrazilo na jugozapadnome štokavskom području pa odatle za taj tip naglasnoga prilagođavanja naziv „dalmatinski“ i „ranonovoštokavski“. Treći je naglasni tip karakterističan samo za posuđenice, a naziva se „panonski“, „kontinentalni“ ili „kasnonovoštokavski“. Došlo je do metatonije dinamičkoga naglasaka iz silaznog u uzlazni po uzoru na njemački jezik: *teràsa* i *natúra*. (usp. Delaš, 2013: 81-84) Tip I (izvorno naglašavanje posuđenica) može obuhvatiti sav leksički import, često se smatra značajkom gradskoga naglašavanja i govora intelektualaca te se u vezi s tim javlja potreba „urbanizacije“ govora hrvatskoga standardnog jezika. Pri naglašavanju posuđenica veliku ulogu ima inteligencija po gradovima te različite struke. Zato je očekivati da frekventnije posuđenice, npr. *stùdent*, *tùrist*, *òbjekt*, *diktat*, *prògram*, *pròjekt* imaju „klasičnu“ novoštokavsku akcentuaciju u većine govornika, a da manje frekventne npr. *sòlstîcĭj*, *astigmatizam*, *ràkurs*, *sižē*... i izvorni štokavci izgovaraju *solstîcĭj*, *astigmatizam*, *rakùrs*, *sižê*. U Zagrebu je možda, zbog velikoga priljeva stanovništva, i najteže pratiti situaciju pa je i govor novinara i spikera Hrvatske televizije nerijetko izrazitije lokalno obilježen.

U teoriji naglašavanja posuđenica u hrvatskome standardnom jeziku (v. Barić i dr., 1995) vrijedi princip trojaka naglasaka na unutarnjim slogovima, a dvojaka na vanjskim, tj. početnim i krajnjim:

- u posuđenicama izvorno naglašenim u zadnjem slogu (oksitonski naglasak) naglasak se prenosi u prethodni slog u obliku naglasaka \ (*stùdent*, *satèlit*, *dirigent*) ili skače u prvi slog u obliku naglasaka \\ *(imperatĭv, ìteres, sùperlatĭv). Izvorno dug slog ostaje dug nakon pomicanja naglasaka.*

- u posuđenicama izvorno naglašenim u unutarnjem slogu naglasak se prenosi na prethodni slog u obliku naglasaka \ (*dirèktor*, *okùpātor*, *filozòfĭja*) ili se zadržava na istom slogu, ali uz promjenu tona u uzlazni (*aforizam*, *medicĭna*, *politika*).

Ako je u izvornom jeziku naglašen nepočetni slog, a posuđenica se prilagođuje i morfološki, tj. dobiva naš nastavak, često dolazi do metatonije na izvornom mjestu naglasaka, npr. *epizòda*, *garáža*, *koléga*, *temperatúra*, *koloratúra*, *konkurírati*, *polemizírati*... U mnogim posuđenicama koje u sufiksu, obično latinskom, imaju dug vokal (*apsolûtan*, *intelektuâlan*, *konvencionâlan*)

naglasak se neoslabljeno prebacuje na prvi slog u obliku naglasaka \ (*äpsolütan, ìntelektuālan, kövencionālan*).

- u posuđenicama izvorno naglašenim u prvom slogu ostvaruje se silazni naglasak (*käos, lārva, frèska*) ili uzlazni naglasak (*móda, vároš, kàsa*).

Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić (1996) navode primjer izmišljene riječi *likataka*, koja može biti naglašena *likàtaka, likataka, likatàka i likatàka*. Klasićni normativci preporučili bi prvu mogućnost, drugu bi dopustili kao noviju naglasnu pojavu, treća bi bila kompromis između težnje za zadržavanjem izvornoga mjesta naglasaka i težnje da tu bude uzlazni naglasak, jer radi se o nepočetnome slogu, a četvrtu mogućnost bi isključili. S druge strane, sociolingvisti bi prihvatili četvrtu mogućnost kao najvjerojatniju u spontanome prihvatu. Ivan Lupić (2001) taj argument smatra proturječnim tvrđnji da je silazna intonacija nepočetnoga sloga normalna i bitna značajka hrvatske standardne akcentuacije.

Cilj standarda je ujednaćiti naglašavanje, ali u izgovoru se često može ćuti različito naglašavanje iste rijeći: *Amèrika – Amèrika – Àmerika, repùblika – repùblika – rèpublika, harfística – harfística – hàrfística, èventuālnò – eventuālnò...*

Prema autorima klasićno naglašavanje posuđenica, prema kojem se dinamićki naglasak prenosi s nepočetnoga sloga naprijed uz metatoniju, nije prihvatljivo jer se time krši načelo po kojem se u hrvatskome jeziku ćuva mjesto naglasaka izvornoga jezika (Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić, 1996: 133), a oćigledni su i nedostaci metatonije (preokretanja dinamićkoga naglasaka u uzlazni naglasak na istome slogu):

- ne rješava problem oksitona jer uzlazni naglasaci nikako ne mogu stajati na posljednjem slogu rijeći
- nakon usvojenog tog rješanja više ne dolazi u obzir prvo ili drugo rješanje, u slučaju potrebe, jer se uzlazni naglasaci sele naprijed
- nijeće bit našega uzlaznog naglasaka, uzlazni je samo odjek fonološkog naglasaka što se ostvaruje u idućem slogu.

„Ako se kaže *Amèrika, repùblika, purizam*, onda svi koji su jezićno kompetentni „ćuju“ izvorne naglaske *Amerìka, republika, purizàm*, što je krivotvorina.“ (Škarić i dr., 1996: 133)

Na temelju istraživanja koje su proveli, zaključuju u kojim se slučajevima mogu dopustiti silazni naglasaci na nepočetnim slogovima. Uzorak rijeći kojima treba preporučiti silazne naglaske na nepočetnome slogu, a na temelju novijih potvrda, bile su *katalizator, geodezija, televizor, demonstrator, delirij, cirkusant i dekolte*. Prva skupina ispitanika na kojima je provedeno istraživanje bili su stručnjaci, uglavnom autori raznih rječnika, a drugu su skupinu

činili glumci, voditelji, profesori.... Riječ *katalizâtor* imala je najviše potvrda i to u drugoj skupini. Na drugom je mjestu realizacija *katalizātor*, na trećem *katalizátor*, dok *kàtalizātor* nema nijednu potvrdu. Riječ *geodezija* se potvrđivala ovakvim redoslijedom: *geodēzija*, *geodèzija*, *geòdēzija*, bez potvrde je ostala *gèodēzija*. Od Crnkovića pa sve do Varošane-Škarić imamo potvrdu riječi *televîzor*, izuzev Ksenije Urličić koja prednost daje naglasku *televîzor*. Samo se u pisanim izvorima, *Rječniku stranih riječi* (1982) i *Pravopisu hrvatskog književnog jezika* (1901), potvrđuje *telèvîzor*. Za riječ *demonstrator* nalazimo samo dvije preporuke i to *demonstrâtor* i *demònstrātor*. Druga skupina ispitanika daje prednost primjerima *delîrîj*, *dekoltê* (-è) i *cirkusànt*, a prva skupina primjerima *dèlîrîj*, *dekòltē* i *cirkùsant*. Bez potvrde ostaju *dèlîrîj*, *dèkoltē*, *dekolté*, *cìrkusant* i *cirkusànt*, a jednu potvrdu ima *delîrîj*.⁶

⁶ Pri istraživanju su konzultirani sljedeći izvori:

1 – Dayre, M. Deanović, R. Maixner: *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Zagreb, 1956.

2 – B. Klaić: *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1982.

3 – *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* (A-K), Zagreb – Novi Sad.

4 – I. Benešić: *Hrvatsko-poljski rječnik*, Zagreb, 1949.

5 – *Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika*, Zagreb, 1901.

7 – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880-1976.

8 - V Karadžić: *Srpski Rječnik*, Beograd, 1935.

9 – P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-III, Zagreb, 1971-1973.

10 – I. Jurančić: *Srbohrvaško-slovenski slovar*, Ljubljana, 1972.

11 – J. Matešić: *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, 1965.

13 – Zlatko Crnković, prvak hrvatskoga glumišta

14 – Vanja Drach, prvak hrvatskoga glumišta

15 – Tonko Lonza, prvak hrvatskoga glumišta

16 – Jasmina Nikić, voditeljica Službe za jezik i govor na Hrvatskoj televiziji

17 – Ksenija Urličić, spikerica i voditeljica Hrvatske televizije

18 – Branko Uvodić, spiker i voditelj Hrvatske televizije

19 – Ivo Škarić, redoviti profesor na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu

20 – Đurđa Škavić, predavač na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu

21 – Zrinka Babić, asistentica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu

22 – Gordana Varošane-Škarić, asistentica na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu

5.3. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama

U hrvatskome su jeziku u domaćim riječima samo četiri konsonantske skupine: *-st*, *-št*, *-zd*, *-žd*. Za razliku od engleskoga jezika koji njima obiluje, hrvatski jezik zadržava samoglasnike u nenaglašenu položaju. Konsonantske skupine su češće na početku i u sredini riječi jer se u tim položajima ne javlja glasovna intervencija *nepostojanim a*. Posuđenice koje još nisu prilagođene našem jezičnom sustavu mogu se ili prilagoditi pravilima raspodjele ili nametnuti nove kombinacije fonema. Brojne su dublete posuđenica s finalnim konsonantskim skupinama (*akcent – akcenat*, *dijalekt – dijalekat*, *element – elemenat...*), smatraju se kompromisnim replikama koje bi se u sekundarnoj adaptaciji trebale dalje prilagođavati pomoću *nepostojanog a* ili zamjenom svojih finalnih skupina hrvatskim formantima (*deterdžent – deterdženac*). Neke posuđenice mogu imati uzlazni naglasak jer *l* preuzima ulogu slogotvornoga glasa pa završni skup vrijedi kao slog: *ansàmbł, bicìkl, spektàkl*. Većina posuđenica ne podliježe sekundarnim promjenama u području distribucije fonema, zbog čega ne čudi da većina posuđenica ne dobiva tonski naglasak prema pravilima hrvatske akcentuacije: *deterdžènt*.

5.4. Posuđenice muškoga roda na samoglasnik

Klaić (1955) navodi primjer imenice *gnù* koju bismo mogli svrstati u akcenatski tip *djèd, djèda*, ako prihvatimo Boranićev genitiv *gnùa* (Klaićev akcent), a prema tome je i množina *gnùi, gnùā* ili bolje *gnùovi, gnùōvā*. Slušajući štokavce zaključuje da bi tu imenicu možda ipak bilo bolje svrstati u tip *bôj, bôja*, mn. *bòjevi*, tj. *gnû, gnùa*. U taj tip svrstava i riječi *grô⁷* i *ščī⁸*. (Klaić, 1955: 53) Imenice koje završavaju na *-o* možemo usporediti s tipom imenica *dèčko, plàčko*. Kao dečki bi onda bili: *tèmpi, kòrzi, kònti*, a množina bi glasila *tèmpā, kòrzā, kòntā*. Iznimka su riječi *dìngo (dìnga, mn. dìngi)* i *mùngo (mùnga, mn. mùngi)*. Kod imenica na *-i (kìvi, pòni)* i na *-u (èmu)* u množini je isti naglasak, jedino u genitivu dodajemo naglasne dužine: *kìvījā, èmūā*. S dugosilaznim nalazi tek poneku imenicu na *-o* kao što je *gînko* koju dekliniramo kao *Mârko*. S dugouzlaznim naglaskom bilježi tek *sólo* (u mn. *sóli, sólā...*). Kod trosložnih imenica s kratkosilaznim naglaskom bilježimo *dòmino, èmbrio, pìkolo, trèmolo, žìgolo*. *Îndigo* bilježi s kratkouzlaznim naglaskom, tj. s akcentuacijom kao

⁷ *Gro* – većina.

⁸ *Šči* - vrsta ruske juhe.

jèlen. Na samoglasnik *-i* ima: *àlibi, dèmantì, pòtpuri*, bez promjene akcenta. Kratkouzlazni akcent na drugom slogu bilježi se u riječima poput *librèto* u kojoj smo zadržali mjesto stranoga akcenta, ali smo promijenili intonaciju. Boranić u svome *Pravopisu* (1921) navodi da se u imenicama tipa *bifē* prenošenje naglasaka još nije završilo. Neke od imenica na *-e* su: *pìrē, sìžē, žèlē*, na *-i*: *dèbī, mènī, žìrī*, na *-o*: *àrgō, bìrō, dèpō*, od imenica na *-u* nalazi samo *ragū - ràgū*. Benešićeva akcentuacija (1949) je *sìžē - sìžèa, trikō - trikòa*. Dvosložnom tipu *bifē - bifèa* odgovaraju trosložne imenice tipa *defilē - defilèa*. Stalan dugosilazni akcent imaju riječi *fòlio, ràdio, stùdio*.

5.5. Posuđenice na *-or*

Raskorak između teorije i prakse vidimo kod posuđenica na *-or*. Teoretičari smatraju da riječi poput *ambasador, regulator, ventilator* itd. trebaju imati spori naglasak na trećem slogu od kraja s duljinom na pretposljednem (*ambàsādor, regulātor, ventilātor*) i tako u svim padežima jednine i množine. (Moskatelo, 1954: 51) U praksi se te riječi redovito naglašavaju *ambasādor, regulātor, ventilātor*. Već smo naveli Brozovićevo uvjerenje da štokavci govore npr. *kompòzītor* zato što im je to prirodno, a ne zato što u teoriji mora biti tako, a ako ne govore tako, to je zato što tu riječ uopće ne koriste. Autori *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* (Barić i dr., 1999) daju mogućnost i metatoniranoga uzlaznog naglasaka na izvornome mjestu, npr. *ambasádor, regulátor, ventilátor*, ali neke riječi, npr. *kònstruktor*, bilježe samo s pomaknutim naglaskom. Dubletne naglaske imaju u *Savjetniku* i posvojni pridjevi: *administrátorov* ili *adminìstrātorov*. Nejasnoće se javljaju i kod nekih trosložnih posuđenica za koje autori ponekad daju samo „klasične“, pomaknute likove, a za neke i „klasične“ i „uporabne“, metatonirane na izvornome mjestu: *krèdītor, rèvīzor, màndātor, ìnvāzor*, ali *senátor* i *sènātor, prómotor* i *pròmōtor*.

5.6. Posuđenice na *-ij*

Vukušić (1995) navodi šest naglasnih inačica riječi *magisterij*: *magistêrij, magistêrij, magistêrij, magistêrij, magistêrij, magistêrij*. „U uporabnoj se normi susreću uglavnom likovi s neprenesenim naglaskom bez zanaglasne dužine, a u propisanoj normi likovi s prenesenim ili adaptiranim naglaskom, opet bez zanaglasne dužine, ili s takvom dužinom.“ (Vukušić, 1995: 189). Dvosložne imenice na *-ij* imaju dugosilazni naglasak sa zanaglasnom dužinom (*bârīj, cêzīj, dūrīj, gênīj, hêlīj*) ili bez nje, i kratkouzlazni sa zanaglasnom dužinom ili bez nje

(*kàmbrij, mòrftij, stròncij, tèrcij*). Trosložne ili višesložne imenice na *-ij* uglavnom imaju kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja riječi sa stalnom zanaglasnom dužinom na drugom slogu od kraja i s dužinom na *-ij* u nominativu i akuzativu (*bàndērij; bāndērija...*).

Vukušić zaključuje da se u svome novoštokavskom liku imenice na *-ij* bez zanaglasne dužine uklapaju u naglasne jedinice: *kālij - jārbol; kàmbrij - tàbam; bijēnij - òdlōmčić; avijārij - ventilātor; apsolutōrij - katalizātor; evanđelistārij - eksperimentātor; magistérij - vjerozákon; opservatōrij - sjeverozápad*. Prema tome imenice na *-ij* prestaju biti posuđenice i postaju prilagođenice. (Isto: 191) U *Savjetniku* i kod posuđenica na *-ij* autori daju dvije mogućnosti. Na prvom je mjestu uporabni naglasak, tj. dugouzlazni na pretposljednem slogu kao *magistérij*, a na drugom je mjestu kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja, sa zanaglasnom dužinom na pretposljednem slogu, kao *magìstērij*.

5.7. Naglasak u mocijskim parovima

Problem naglasaka javlja se u ženskim mocijskim tvorenicama motiviranima istoznačnim muškim članom stranoga podrijetla. Babić u *Tvorbi* (1986) ima dvije mogućnosti naglašavanja u mocijskim parovima, a prednost daje onoj u kojoj ženski mocijski parnjak zadržava mjesto, ton i trajanje svoga muškog parnjaka:

-nīk / -(n)ica: lijēčnīk - lijēčnica,

-īk / -ica: mùčēnīk - mùčēnica, osuđēnīk - osuđēnica,

-lac / -(l)ica: drijémalac - drijémalica,

-ār / -ica: pòštār - pòštarica...

U *Hrvatskome jezičnom savjetniku* (Barić i dr., 1999) donose se dvije mogućnosti naglašavanja trosložnih i višesložnih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ka*: *Europējka* i *Euròpējka*, *intelektuálka* i *intelektùálka*. U *Rječniku hrvatskoga jezika* Šonje (2000) se dvoumi između likova s metatoniranim naglaskom na izvornome naglasnom mjestu i onih s pomaknutim naglaskom, npr. *apsòlvent - apsòlventica; kandidat - kandidatkinja*, ali *konkùrent - konkurèntica; kapitàlist - kapitàlistica*, ali *instrumentàlist - instrumentalistica*. Sličan je problem i s naglaskom novih riječi (npr. *tinejdžer*) koje također motiviraju nove riječi, tj. svoj ženski član (*tinejdžerica*). Radi se o trosložnoj riječi koja nema dugo završno *-er* i može se najbliže usporediti s riječju *kontējner*, iako potonja pripada semantičkoj kategoriji 'predmet'. Prema tomu bi se imenica *tinejdžer* u muškom rodu naglašavala *tinèjdžer*, a njegov ženski parnjak glasio bi *tinèjdžerica*.

5.8. Zahtjev za demokratizacijom hrvatske naglasne norme

Ivo Pranjković u članku *Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme* (2001) polazi od Kuzme Moskatela (1954) koji prvi uočava često odstupanje u praksi od tzv. klasične, novoštokavske distribucije naglasaka te govori kako bi se riječi tipa *kompozitor*, *sterilizator*, *ventilator*, *regulator*, *inkvizitor*, *moralizator* i sl. prema „teoretičarima“ trebale naglašavati sa sporim na trećem slogu od kraja (npr. *kompòzītor*), dok se u praksi ostaje pri stranomu akcentu u tim riječima, tipa *kompozītor*. Brozović (1954) se okomio na Moskatela argumentirajući da je teorija proizišla iz prakse štokavaca koji govore *okùpātor*, a ako se i dogodi razlika u naglašavanju, to je zato što štokavci tu riječ uopće ne koriste, npr. riječ *kompòzītor*. S vremenskim odmakom uviđamo da ima malo i novoštokavaca koji govore *radijātor* ili *akumulātor* te da su naglasci tipa *radijātor* posve prevladali. Utjecaj medija je pri tomu odigrao veliku ulogu, pogotovo zato što najutjecajniji medijski centri u pravilu nisu smješteni u „centralnoštokavsko“ područje.

Pranjković smatra da su štokavski govori oduvijek imali potenciju realiziranja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, što se posebice očitovalo u posuđenicama. Navodi primjere riječi s kojih naglasci nikada nisu prelazili na proklitiku (npr. *za-ùčenīka*, *u-nèpovrāt*, *u mōrima*, *kraj-sāmostāna*), pogotovo ako se radilo o višesložnim riječima (npr. *prema-bājkama*, *izvan-pāmēti*, *među- stārima*, *između-vlāsnīka*). Silazni se naglasci na nepočetnim slogovima javljaju i kao rezultat paradigmatičke mijene uzlaznoga naglasaka. Čest je primjer G mn. imenica s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglaskom na penultimi u kojih je G. mn. jedini oblik u paradigmatičkoj sa silaznim naglaskom, npr. *muškārācā*, dok su primjeri tipa *sāžētākā* puno rjeđi u uporabi. U superlativima, koji se doživljavaju kao svojevrstne složenice, također nalazimo primjere silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, npr. *najtvrdī*, *najgūščī*, *najlūdī*, *najdōnjī* i sl. Brojne su složenice koje zadržavaju silazni naglasak na drugoj sastavnici koji se nije prenio na prethodni slog, npr. *poljoprīvreda*, *jugožāpad*, *zemljovlāsnīk*. Silazni naglasci u novije vrijeme metatoniraju u uzlazne što možemo vidjeti u pojedinim rječnicima, npr. *poljoprīvreda*, no Pranjković smatra kako nema potrebe za tom vrstom naglasne prilagodbe jer praksa ne potvrđuje takva rješenja. Već smo naveli da Barić i dr. navode kako su silazni naglasci na nepočetnim slogovima prisutni u kraticama, npr. *hadezē* (HDZ) – *hadezēa*, *haeselēs* (HSL) – *haeselēsa*, *esdepē* (SDP) – *esdepēa*.

Pranjković je posebno proučavao posuđenice na *r* i došao do sljedećih zaključaka:

Do metatonije kroz metataksu je uglavnom došlo samo kod riječi koje su davno primljene, npr. *ràdist, ràsist, rèlist, rèlikt, rèmont, rèvanš, rèvers, rùsist*, dok je silazni naglasak na ultimi prisutan kod novijih riječi, npr. u *reprìnt, resèt, reskrìpt, resùrs, retèrn, retùš*. Dvosložne se riječi rijetko ostvaruju sa silaznim naglaskom na zadnjem slogu, ali i takvih primjera ima kod »zagrebačkih štokavaca«. Slična je situacija s dvosložnim te višesložnim riječima koje se realiziraju (i) s dugosilaznim na ultimi, npr. *repesâž, resantimân, rešô, retûr, radiofâr, renomê, rezimê, rokokô, rondô*; u takvim trosložnim i višesložnim riječima kratkosilazni se redovito realizira na ultimi: *recenzènt* prema *recènzent*. Dugosilazni je naglasak čest na penultimi, npr. *radijâtor*, dok je naglasak *radijâtor* obilježen ili kao izrazito »centralnoštokavski« ili kao rezultat posebnoga nadziranja.

- Kratkosilazni naglasak na penultimi čest je u trosložnim i višesložnim riječima, npr. *renesànsa, rezonànca, rigolèto*. Preneseni naglasci (npr. *refèrenca, relèvantan* ili *repròduktor*) rezultiraju primjerima koji su još su obilježeniji nego oni tipa *radijâtor*. Pranjković je skloniji neprenošenju naglasaka koji nisu utemeljeni u praksi (*recèptor, recèntan, renesànsa*). U primjerima na *r* redovita je pojava dugosilazni naglasak na trećem slogu od kraja (*reâlije, represâlije*) te se on u praksi vrlo rijetko prenosi na prethodni slog (npr. *reprèsâlije*). Silaznih naglasaka ima i na unutrašnjim slogovima u složenicama (*rimokàtolik*), i tu je prenošenje vrlo rijetko. Moguće je čuti *retròfleksor* ili *rètrofleksor*, ali nikako *retròaktīvan* ili *rimòkatolik*.

Iz navedenoga možemo zaključiti da je opisane naglaske ponekad potrebno dopustiti čak i kao primarne, a barem kao dublete. Pranjković se prije svega zalaže za standard koji je odraz realnoga govornog stanja zajednice jer će ga se zajednica tada lakše pridržavati.

6. ANGLICIZMI

Utjecaj engleskoga jezika na europske jezike seže u najranija vremena, a uočljive tragove počinje ostavljati „otkrićem Engleske“ u 17. i 18. stoljeću. U novije vrijeme tomu pridonose suvremene komunikacijske tehnologije. Brzina života i uporaba tehnologije u svim poljima života dovela je do toga da se novi termini ne prevode, već se neprilagođeni pojavljuju u javnosti. Mediji, posebice televizija, najviše utječu na to da se neki termin počne koristiti neprilagođen hrvatskomu jeziku, javnost ga prihvati kao svoj i poslije se to teško može promijeniti. Masovni mediji su posrednik između jezika davaoca i jezika primaoca. Delaš je u kolovozu 2000. godine provela istraživanje u informativnim emisijama Hrvatske televizije (*Hrvatska danas, Panorama, Dnevnik*), te zaključila da je najveće šarenilo prisutno upravo pri naglašavanju posuđenica: „TV-centri u Dalmaciji dosljedni su u novoštokavskom prenošenju naglasaka, središnji centar u Zagrebu te centri Rijeka i Varaždin uglavnom zadržavaju originalan naglasak posuđenica, a na trećem području, koje čine Osijek i Bjelovar, nailazi se na sve prijelaze, od naglasnih obrazaca zagrebačkog centra pa sve do standardnoštokavske akcentuacije.“ (Delaš, 2013: 51)

“Kako moderno zvuči kad naknada postane kompenzacija, zaplet – komplikacija, put i odnos – relacija, položaj – situacija, rješenje – solucija, raspodjela – distribucija, obala – rivijera, a zapreka – barijera!” (Babić, 1990: 86).

Anglicizmima se smatraju sve posuđenice kojima je engleski izvorni jezik, posuđenice koje su preuzete iz engleskoga te one koje označavaju pojmove i predmete engleskoga podrijetla, kao i one pojmove i predmete koji su sastavni dio života i materijalne kulture Engleske i Amerike. U hrvatskome su jeziku sve češći i pseudoanglicizmi, riječi koje su unutar hrvatskoga jezika tvorene od engleskih elemenata ili od engleskih riječi skraćenih u novi lik (Filipović, 1990: 17). One nisu preuzete iz engleskoga jezika jer ne postoje kao model u stranome jeziku, nego se posve slobodno oblikuju u nekome drugom jeziku (Muhvić-Dimanovski, 2005: 47). Beccaria (1988) smatra da postoje potrebne i nepotrebne posuđenice, ali se s tim ne slaže puno jezikoslovaca pa tako Hope (1971) navodi da je svako posuđivanje nečim motivirano i prema tome potrebno. Bakhtin (1981) ističe da posuđenice neće istisnuti postojeće ekvivalente u zaborav.

Riječi posuđene iz engleskoga jezika trebale bi proći grafijsku, pravopisnu, fonološku, morfološku i značenjsku prilagodbu.

6.1. Adaptacija anglicizama

„Na *semantičkoj razini (semantic level)* javljaju se dvije pojave kao rezultat jezičnih kontakata. Prva je *adaptacija značenja* modela, a druga je *semantičko posuđivanje (semantic borrowing)*. Osnovna je razlika između njih u tome što se adaptacija značenja modela vrši na posuđenici koja je preuzeta iz jezika davaoca, a semantičko posuđivanje je transfer značenja iz jezika davaoca na neku već postojeću domaću riječ u jeziku primaocu. Prva se pojava potpuno uklapa u proces jezičnoga posuđivanja kao rezultat jezičnih kontakata jer čini cjelinu s ostalim dvama aspektima (fonološkim i morfološkim) u analiziranju adaptacije modela. Druga je pojava po svojoj naravi drugačija jer nema veze s posuđenicama na adaptaciji kojih izgrađujemo cijelu teoriju jezika u kontaktu.“ (Filipović, 1986: 153)

Kako bi se izgovor anglicizma prilagodio hrvatskomu jeziku potrebna je transfonemizacija prema pravilima standarda, tj. prilagodba izgovora riječi iz stranoga jezika pomoću grafema za foneme hrvatskoga jezika. Međutim u hrvatskome standardnom jeziku anglicizmu je potrebno odrediti i akcent. Problem se javlja jer se fonološki sustavi jezika međusobno razlikuju po vrstama akcenata i njihovoj raspodjeli. (Filipović i Menac, 2001: 381)

Prema Miletiću (1952) akcent se sastoji od triju elemenata: siline, melodije ili tona i trajanja. Iz toga proizlaze jezici s udarnim akcentom i jezici s melodijskim akcentom. Engleski jezik spada u prvu skupinu, a hrvatski u drugu. Clark i Yallop (1993) jezike dijele na udarne ili dinamičke, tonske i ograničeno tonske jezike. Naglasni sustav hrvatskoga standardnog jezika prema toj podjeli spada u treću skupinu, koja se još naziva „tonsko-dinamičkom“.⁹ (Škarić, 1991) Naglasci imaju dvojaku funkciju: prozodijsku / zvukovnu i razlikovnu / kontrastivnu, potonja se temelji na sposobnosti naglasaka da može biti u funkciji nositelja značenja riječi, odnosno da naglasak i zanaglasna duljina mogu uzrokovati promjenu leksičkog, osnovnog značenja riječi i promjenu njihova gramatičkog značenja (Barić, 1979:40). „Fonološku vrijednost imaju parovi u ovim primjerima: *pàs - pàs, dũga – dũga, grãd - grãd, pàra – pàra, lùk - lùk, Lũka – lũka, kũpiti – kũpiti*. Morfološku vrijednost akcenta pokazuju ovi parovi: *mògu - mògũ, sàm - sãm, sámo - sàmo, vráta - vrâta, nòsu – nòsu, rũci – rúci*.“ (Filipović, 1986: 109)

Značenje riječi u oba jezika koja promatramo ovisi i o položaju i tipu naglasaka, ali se engleski svrstava „među one jezike u kojima je mjesto udarnog akcenta integralni dio izgovora riječi, a

⁹ To su jezici u kojima postoji leksički signifikantna promjena tona, ali je mjesto tonema ograničeno na određene vrste slogova ili specifično mjesto u riječi (Pike, 1948:14).

hrvatski model među one jezike u kojima je upotreba posebnih tipova akcenata integralni dio izgovora riječi.“ (Filipović i Menac, 2001: 381) Engleski jezik posjeduje samo jedan udarni naglasak i pitanje je dakle kako ga prilagoditi hrvatskomu tonskom naglasku. Svaki sustav ima svoje karakteristike pa se prebacivanjem riječi iz jednoga jezika u drugi treba raditi na tome da se neke od tih karakteristika i zadrže, ali da se pritom odrede mjesto i tip akcenta u jeziku primaocu koji najbolje odgovaraju karakteristikama toga jezika. U engleskome jeziku naglasak može stajati na bilo kojem mjestu u riječi, dok je u hrvatskome jeziku mjesto naglasaka ograničeno slobodno, a to ograničava i položaj naglasaka u anglicizmu. Evo primjera prilagodbe mjesta naglasaka u anglicizama prema Filipoviću (2001: 383):

- a) jednosložne riječi sa silaznim naglascima – dugima: *blûm, blûz, fêr, grûm, džîns, klân, kôd*; i kratkima: *bôs, bôks, brîdž, bûs, kêš, frënd, gölf*;
- b) dvosložne i višesložne riječi s naglašenim prvim slogom, na kojemu može stajati svaki od četiri naglasaka: *kârgo, šêrif, kôngresmen, frîzer, líder*, i u kombinaciji sa zanaglasnom duljinom, *fôlklôr, tàjkûn*;
- c) trosložne i višesložne riječi s naglašenim središnjim slogom, na kojemu mogu stajati samo uzlazni naglasci, a mogu se kombinirati i sa zanaglasnom duljinom: *detèrdžent, dizàjner, stenògraf, traktòrist, katamàran, puritánac, torpédo*.

Kod anglicizama je također prisutno odstupanje od novoštokavske akcentuacije u izgovornoj praksi zbog čega Filipović i Menac (2001: 383) provode kratku anketu u Zagrebu o njihovom naglašavanju. Ispitanici koji u svom sustavu imaju uzlazne naglaske zadržavaju četveroakcenatski sustav s manjim promjenama unutar njega:

- a) na prvom slogu dvosložnih i višesložnih riječi pojavljuje se u velikom broju kratkosilazni naglasak: *dòlar, lãser, gãngster, bøjler, lõbi, mîni*;
- b) uzlazni akcenti središnjih slogova u trosložnim i višesložnim riječima povlače se na prvi slog u obliku kratkosilaznih: *kãrdigan, kòpirajt, bûmerang, kãučuk*;
- c) tip *dizàjnēr – dizajnéra* ostvaruje se bez duljina kao *dizàjner – dizajnera* ili s povlačenjem na prvi slog: *fèribot - fèribota*;
- d) razlika naglasaka osnovne riječi i izvedenice u anketi nije zadržana pa osnovna riječ i izvedenica imaju isti naglasak: *dòk - dòker, ràñč - ràñčer*.

Veće udaljevanje od novoštokavske akcentuacije vidljivo je kod ispitanika koji u svom sustavu nemaju uzlaznih akcenata, nego razlikuju samo silazne naglaske (dulje i kraće) koji mogu stajati na bilo kojem mjestu: *eskalãtor, katamarãn, dècibel i decibèl*.

Cilj istraživanja bio je potaknuti reakcije kolega jezikoslovaca u raspravi o tome je li se u naglašavanju anglicizama potrebno u najvećoj mjeri pridržavati novoštokavske akcentuacije.

7. AKCENTUACIJA POSUĐENICA U NAJNOVIJIM NORMATIVNIM PRIRUČNICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

U Anićevu *Rječniku* (2004) navodi se podjela standardnih novoštokavskih naglasnih tipova prema najmanje dvjema naglasnim zonama, mediteranskoj i kontinentalnoj. U prvoj se silazni naglasak prenosi na prvi slog i proklitiku, a u drugoj dolazi do prilagođavanja silaznih naglasaka u uzlazne. *Rječnik* daje kompromisna rješenja, ne priklanjajući se nijednoj „klimi“ pa se može npr. uočiti silazni naglasak na unutrašnjem slogu usvojene internacionalne riječi: *ambasâdor* prema *ambàsâdor* i silazni naglasak na unutrašnjem slogu genitiva množine imenica muškoga roda: *Bosânac* - *Bosânâcâ* prema *Bòsanâcâ* ili *Dalmatînac* - *Dalmatînâcâ* prema *Dalmâtînâcâ*. (usp. Anić, 2004: 1877.) Iako je naglasni sustav hrvatskoga jezika vrlo čvrst, kod nekih se usvojenih riječi zadržao naglasak na posljednjem slogu (npr. *rokokô*).

U *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* (Anić i dr., 2002: 13) autori se drže kontinentalnoga tipa naglašavanja, ali dopuštaju odstupanja od distribucijskih pravila kada se radi o posuđenicama:

- U imenicama m. roda tipa *asistent*, *refòrmist* i sl. uz tradicionalne naglaske tipa *asistent*, *refòrmist* (koji su se dosada smatrali jedino ispravnim) navode se, u zagradama, i naglasci tipa *asistènt*, *reformìst*. Oni se smatraju obilježjima razgovornoga stila i, uopće, ležernijih tipova komunikacije, dok se naglasci tipa *asistent* i dalje smatraju normativno preporučljivijima i/ili obilježjem „višega“ stila.
- Analogno je i s primjerima tipa *akumulator* ili *represalije* kod kojih se pored naglasaka tipa *akumulâtor* ili *reprèsâlije*, koji se navode na prvom mjestu, navode i naglasci tipa *akumulâtor* ili *reprèsâlije*. (...)
- Silazni naglasci na nepočetnim slogovima dopuštaju se i u nekim složenicama, kako domaćima, npr. *poljoprìvreda*, *samoùprava*, *samozâštita*, *jugozâpad* i sl., tako i posuđenim, npr. *rimokâtolik* (ne smatraju se u ovakvim primjerima realnima metatonirani naglasci tipa *poljoprìvreda*, *samoùprava*, *samozâštita*, *jugozâpad*, *rimokâtolik*, pa se i ne navode).
- Silazni naglasci na nepočetnim slogovima bilježe se i na nekim posuđenicama na kojima su prebacivanje naglasaka za slog naprijed ili metatoniranje uvijek bili rijetki i/ili neobični, npr. *rokokô*, *repesâž*, *rižôto*, *rigolèto* i sl.
- Na alternanti *-ije* (tj. na drugom refleksu jata) dosljedno se pišu dugi naglasci na drugom dijelu refleksa, npr. *cvijèt* i *mlijéko*.
- Nisu bilježeni, ali se ne smatraju pogrešnima (štoviše, u nekim riječima običniji su nego označeni) naglasci u genetivu množine tipa *podâtâkâ*, *prijatêljstāvâ*, *sveučilištârâcâ*, *Dalmatînâcâ* i sl. pa se zato dopuštaju. Ipak, iz praktičnih razloga (pored ostalog i zato što je riječ o dužim riječima) bilježe se i ovdje samo naglasci i dužine tipa *pòdâtâkâ*, *prijâtêljstāvâ*, *sveučilištârâcâ*, *Dalmâtînâcâ* i sl.
- Naglasci tipa *nâstupam*, *namètñēm*, *pjevâč*, *balôn* i sl., koji su također relativno česti u govornoj praksi (posebno zagrebačkoj), smatraju se lokalnima i nigdje se ne bilježe niti se dopuštaju.

Autori *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* (Barić i dr., 1999) drže da je potrebno ostati dosljedan pravilima o raspodjeli naglasaka u hrvatskome standardnom jeziku. Htjeli su napraviti cjeloviti priručnik koji bi obuhvatio pouzdana načela normiranja na jednome mjestu i posve odvojiti standard od triju narječja hrvatskoga jezika jer smatraju da su to posve različiti sustavi koji se ne mogu preklapati. Akcentuacija je zapadnonovoštokavska, bez kompromisa, iako neka rješenja ni sami autori nikada ne bi koristili.

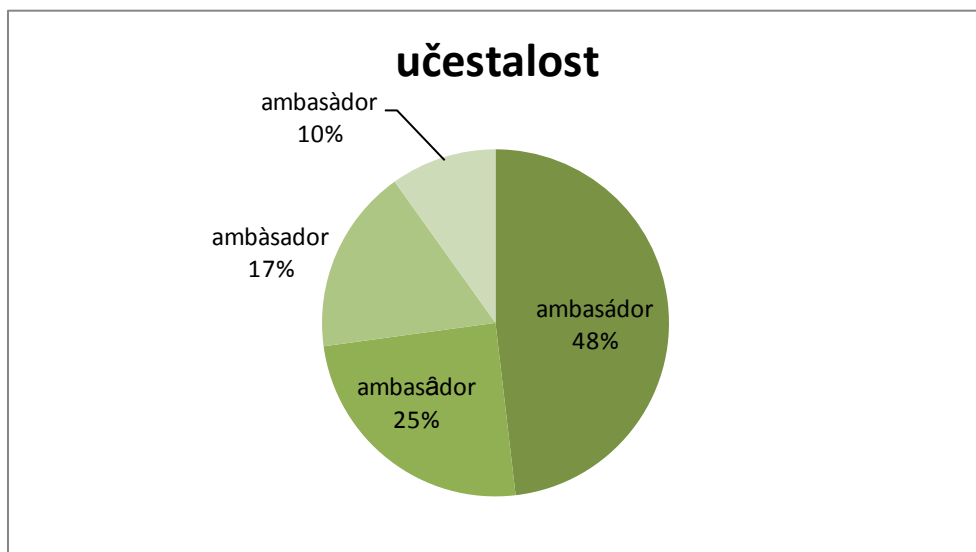
Problem naglašavanja u *Savjetniku* rješavan je prebacivanjem naglasaka na početak riječi i prilagodbom na izvornome mjestu naglasaka (metatonijom). Htjeli su očuvati izvorno mjesto naglasaka i zadovoljiti pravilo po kojemu nema silaznih naglasaka izvan početnoga sloga: *Dalmatínācā / Dalmàtīnācā, bròdovlāsñīk, informátor/infòrmātor, intelektuálka/intelektùālka, magistérij/magìstērij, televízija*. Smatraju kako bi uvođenje silaznih naglasaka na nepočetne slogove ugrozilo standard jer se takva praksa ne bi primjenjivala samo na posuđenice nego i na cjelokupni civilizacijski i leksički sloj: *aviôn, bombôn, dekrêt, frizêr, kancelâr, kandidât, karcinôm, koreogrâf, rasìst, sonànt, studènt, taksìst*. Pretežno su išli ususret uporabnoj normi (zapadnoštokavskoj). Najveći broj dubleta u *Savjetniku* odnosi se upravo na naglasak, što je posljedica neodlučnosti autora ili nemogućnosti izbora kada dva naglasna lika iste riječi imaju dugu zapisanu tradiciju ili kad pisani hrvatski naglasni izvori, inače malobrojni i ne baš uvijek pouzdani zbog česta i uporna prepisivanja, nisu mogli biti čvrstim uporištem i kriterijem za naglasne izbore.

Gramatika hrvatskoga jezika J. Silića i I. Pranjkovića (2007) donosi pravila naglašavanja u hrvatskome standardnom jeziku. Jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske (*ròb, gròb, pàs*). Dvosložne riječi imaju jedan od četiriju naglasaka na prvome slogu (*rúka, nòga, nòkat, súnce*), trosložne na prvome slogu također jedan od silaznih ili uzlaznih (*bràtučed, màslina, zâbrana, náglasak*), a na drugome samo uzlazne naglaske (*nizìna, devíza*). Četverosložne riječi mogu imati jedan od četiriju naglasaka na prvome slogu (*kùcavica, màjčinstvo, màramica, prèdsjedništvo*), a na svakome sljedećem samo uzlazne (*pronàlazak, prohódati...*). Autori navode kako u klasičnome hrvatskom standardnom jeziku nema naglasaka na zadnjem slogu, no na pojedinim mjestima u *Gramatici* se pojašnjava da to baš i nije tako; takvi se naglasci javljaju u nekim zapadnonovoštokavskim govorima (koji su osnovica hrvatskoga standardnog jezika): *organizátor, relìkt, defèkt, subjèkt, asistènt, kontinènt*. Dok je pitanje distribucije uzlaznih naglasaka više-manje riješeno, silazne bi naglaske na nepočetnim slogovima riječi, koji su u praksi uobičajeni u složenicama, vlastitim imenima i posuđenim riječima (*asistènt, primoprèdaja, Milâno, Austrâlija*), autori zasada dopustili samo u razgovornome stilu hrvatskoga standardnog jezika.

8. ISTRAŽIVANJE

Potaknuti neslaganjem jezikoslovaca o raspodjeli naglasaka u posuđenicama te kako bismo i sami uvidjeli situaciju na „terenu“, proveli smo istraživanje na studentima prve godine kroatistike. S obzirom na to da su na kolegiju *Jezične vježbe* dobili osnove naglasnoga sustava hrvatskoga standardnog jezika, bilo je pretpostaviti da će biti pod velikim utjecajem standardoloških pravila. Od ukupno stotinu ispitanika najviše ih je bilo iz Središnje Hrvatske¹⁰ (66), a manji broj iz Slavonije¹¹ (16), Dalmacije¹² (11) i Istre¹³ (7). Istraživanje se sastojalo od dvaju zadataka. U prvome su zadatku studenti dobili četiri posuđene riječi kojima su trebali odrediti naglasak, kako oni smatraju da je ispravno, s tim da su trebali naznačiti jesu li naglasak odredili prema izgovornoj praksi ili prema zapisanoj normi. Rakorak između teorije i prakse bio je očekivan, ali broj ostvarenih naglasnih varijanti nadišao je sva očekivanja, što dodatno svjedoči o prilično kaotičnom stanju akcentuacije u hrvatskome standardnom jeziku. Grafikonima ćemo prikazati naglasne likove koje su obilježili studenti.

Tablica¹⁴

¹⁰ U daljnjem tekstu: *SH*

¹¹ U daljnjem tekstu: *S*

¹² U daljnjem tekstu: *D*

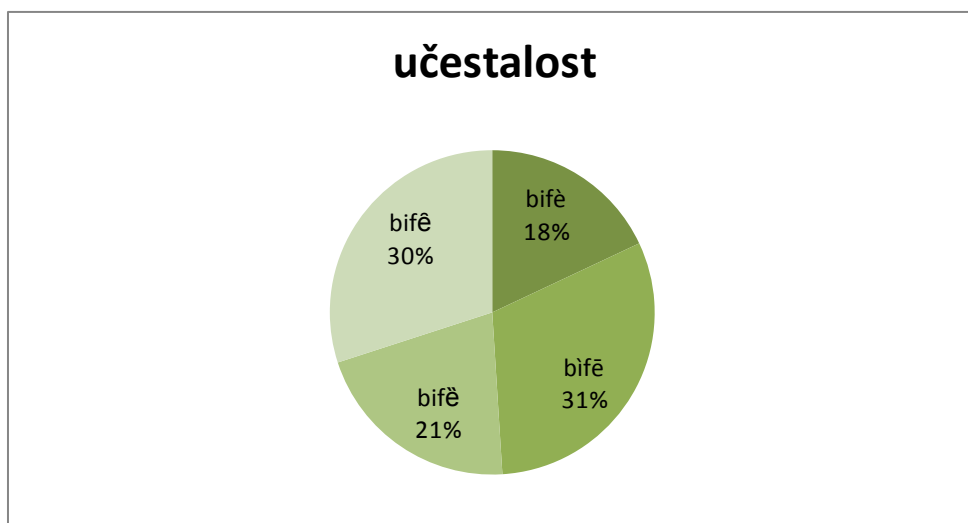
¹³ U daljnjem tekstu: *I*

¹⁴ 81 ispitanik

Naglasak *ambàsador* koji preporučuju autori *Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika* (2002; dalje HER), *Rječnika Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* (2000; dalje RMK) te Vukušić i suradnici u knjizi *Naglasak u hrvatskom književnim jeziku* (2007; dalje NHK) izabralo je tek dvoje od sto ispitanika. Najveću je prednost dobio metatonijski dugouzlazni naglasak na trećem slogu – *ambasáador*, za koji se odlučilo 39 ispitanika od čega je 73% *SH*, 16% *S*, 7% *D* i 4% *I*, a odmah iza njega je mogućnost dugosilaznog naglaska na istome mjestu – *ambasâador*, koju je odabralo 20 ispitanika, po 11% iz *D*, *I* i *S*, a 67% iz *SH*.

Druga ponuđena riječ bila je *bifē*.¹⁵ Za takav se naglasak odlučilo samo 25 ispitanika iz različitih područja Hrvatske, dok su se ostali ispitanici odlučili za silazni naglasak na zadnjem slogu, dugi ili kratki.

Tablica 2¹⁶

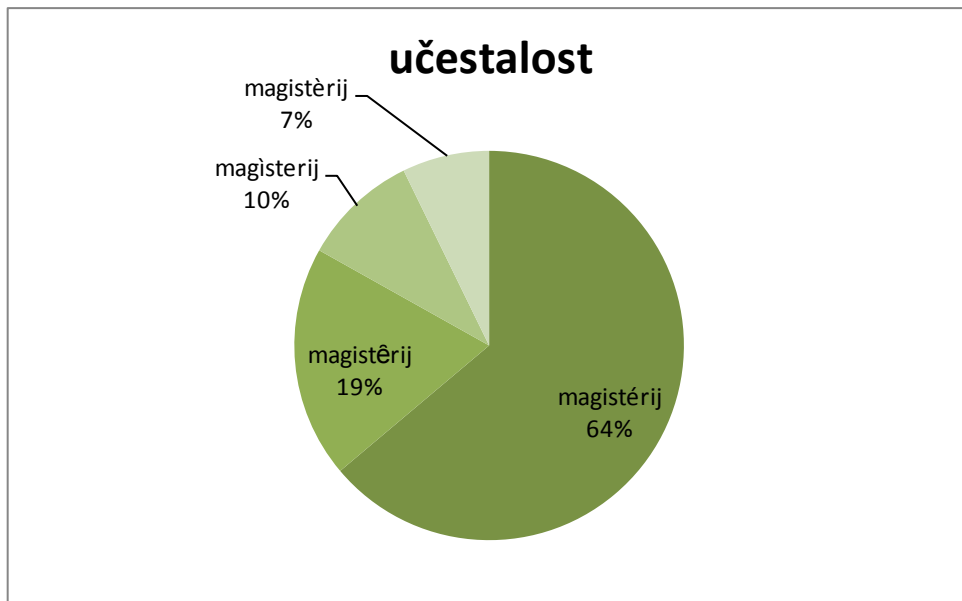

Sva tri priručnika preporučuju naglasak *magìstērij*, s tim da HER navodi i mogućnost *magistērīj*, a RMK *magìstērīj* s dvjema zanaglasnim dužinama. Čak 53% od ukupnog broja ispitanika odlučilo se za mogućnost *magistérij* i to uglavnom iz *SH*, dok su ispitanici ostalih triju regija označili još tri naglasne mogućnosti.

¹⁵ HER, RMK i NHK nude tu mogućnost, s tim da HER navodi i *bifē*.

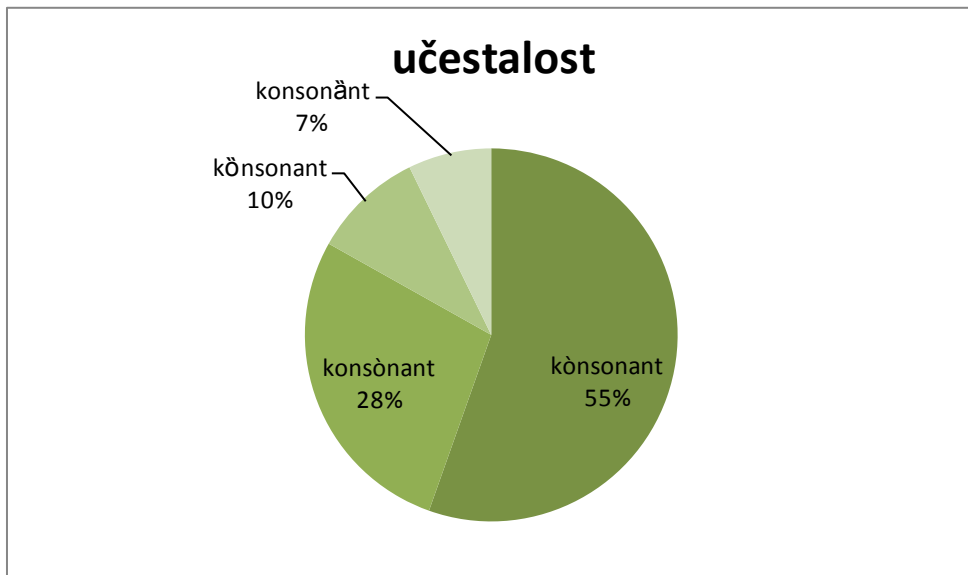
¹⁶ 81 ispitanik.

Tablica 3¹⁷

Za *konsònant* koji se preporuča u propisanoj normi odlučilo se tek 23 ispitanika, što je 28% od četiriju naglasnih mogućnosti koje su ispitanici obilježili. Najveći broj ispitanika, njih 46 tj. 55% (od 83 ispitanika), odlučilo se za naglasak *kònsonant*, s tim da u obje opcije prevladavaju ispitanici iz *SH*.

Tablica 4¹⁸

¹⁷ 83 ispitanika.

¹⁸ 83 ispitanika.

U prvom je zadatku čak 90% ispitanika naznačilo da su naglasak na ponuđenim posuđenim riječima odredili slijedeći izgovornu praksu, dok je drugi zadatak donio nešto manji postotak u korist izgovorne prakse (84%), ali i dalje daleko iznad ispitanika koji su se odlučili za propisanu normu. U drugom su zadatku ispitanici dobili četiri riječi s ponuđenim naglasnim mogućnostima i trebali su se odlučiti za jednu.

Tablica 5

naglasak	Slavonija	Središnja Hrvatska	Dalmacija	Istra
ventilātor	6,3%	9,1%	0%	0%
vèntilātor	6,3%	15,2%	0%	0%
ventilátor	43,8%	40,9%	57,1%	45,5%
ventilàtor	43,8%	34,8%	42,9%	54,5%

Priručnici dopuštaju prvu i treću mogućnost, a ispitanici su se većinski odlučili za izgovornu praksu i opciju *ventilátor*, u trima regijama, dok u *I* prevladava opcija koju jezikoslovci zasada ne dopuštaju - *ventilàtor*. S nešto manjim postotkom naglasak *ventilàtor* zastupljen je i u ostalim trima regijama.

Tablica 6

naglasak	Slavonija	Središnja Hrvatska	Dalmacija	Istra
ekvinōcīj	12,5%	16,7%	0%	0%
ekvìnōcij	0%	7,6%	0%	0%
ekvinôcij	75%	30,3%	45,5%	57,1%
ekvinócij	12,5%	45,5%	54,5%	42,9%

Prema rezultatima *S* i *I* se odlučuju za mogućnost koju priručnici ne dopuštaju - *ekvinôcij*, dok se *SH* i *D*, pomalo neobično, odlučuju za metatonijski naglasak *ekvinócij*.

Tablica 7

naglasak	Slavonija	Središnja Hrvatska	Dalmacija	Istra
debitant	50,0%	43,9%	54,5%	42,9%
dèbitant	6,3%	13,6%	45,5%	57,1%
debitànt	43,8%	42,4%	0%	0%

Kod riječi *debitant* situacija je u korist propisane norme jer su se ispitanici u velikom postotku odlučili za prvu mogućnost *debitant*, ali je dobro zastupljena i treća mogućnost, naglasak *debitànt*, koji nije dopušten prema propisanoj normi.

Tablica 8

naglasak	Slavonija	Središnja Hrvatska	Dalmacija	Istra
kabàrē	62,5%	15,2%	0%	0%
käbarē	6,3%	21,2%	0%	14,3%
kabarê	6,3%	9,1%	81,8%	71,4%
kabarè	25%	54,5%	9,1%	14,3%

Najviše različitosti u odabiru odgovora iznijela je četvrta riječ. *S* se odlučuje za *kabàrē* (62,5%), *SH* za *kabarè* (54,5%), a *D* i *I* su suglasni u odabiru odgovora *kabarê* koji dopuštaju i autori triju navedenih priručnika.

Istraživanje koje smo proveli ne odražava naglasnu situaciju na cijelome hrvatskom nacionalnom prostoru jer je najveći broj ispitanika bio iz Središnje Hrvatske. Ipak rezultati su indikativni i pokazali su da se studenti, za koje je bilo očekivati da će slijediti pravila naglašavanja hrvatskoga standardnog jezika jer su na satu kolegija koji jest standardološki, svjesno ili nesvjesno odlučuju za naglasne likove koji su bliži izgovornoj praksi nego propisanoj normi. Lako je zaključiti da bi raskorak između naglasne teorije i izgovorne prakse bio veći u ljudi koji nisu budući jezični stručnjaci i koji nisu u doticaju sa standardnim jezikom do te mjere kao studenti kroatistike, mada treba uvijek računati s tim da naglašavanje posuđenica u izvornih govornika u velikoj mjeri ovisi o tome imaju li oni u svome polaznom govoru kao temeljno ponašanje prenošenje ili nepronošenje naglaska, tj. jesu li novoštokavci ili nenovoštokavci. Zaključujemo da je daleko teže usvojiti pravila naglašavanja govornicima koji ta pravila ne osjećaju prirodno. Norma treba postojati i ne treba ju razarati, ali treba ostaviti prostora i za kompromis.

9. ZAKLJUČAK

U novije se vrijeme vode rasprave o tome koliko je standardni jezik autonoman u odnosu na svoju novoštokavsku osnovicu. Želi se izbjeći povlaštenost štokavaca u odnosu na govornike ostalih dvaju narječja jer štokavski nije u svemu mjerodavan za hrvatski jezični standard. Lj. Jonke i autori *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* (Barić i dr., 1999) smatraju da u standardu na leksičkoj razini treba ostaviti „otvorena vrata“ za kajkavsko i čakavsko narječje, ali s akcentuacijom nije tako, ona može biti samo zapadnonovoštokavska.

Pitanje je tko određuje standard, odnosno tko ima toliki autoritet da mu se to dopusti. Normu uglavnom donose institucije, akademije, jezični instituti koji su za to formalno ovlašteni. Silić (1999) smatra da veliku ulogu u tome što je ispravno imaju nastavnici, pisci, novinari.. Svi su oni odgovorni za oblikovanje standarda.

Jonke (1965) je predvidio da će suvremena tehnička otkrića donijeti i „svu silu stranih riječi“. Danas nismo više ni svjesni da su neke riječi posuđenice jer su toliko „duboko“ ušle u naš jezik, npr. *duhan* (tur.), *šunka* (njem.), *iskren* (rus.), *dojam* (češ.), *pašteta* (tal.), *sezona* (franc.), *punč* (eng.). Posuđenice, ali i riječi općenito, opstaju forsiranjem u uporabi, ali će npr. teško opstati riječ pamtljivi prutić za *USB-stick*, za razliku od riječi *sažetak* koja je danas općeprihvaćena, iako je u hrvatski jezik ušla tek 1961. godine. Povećani broj anglicizama u hrvatskome jeziku posljedica je utjecaja medija - novina, televizija, a posljednjih godina i interneta koji zahvaća sve veći medijski prostor. Priljev takvih riječi ne možemo spriječiti, ali ga je potrebno ograničiti te prihvatiti samo one za koje ne postoji hrvatski ekvivalent, dakle stručni termin. Kao što smo pokazali, brojna su neslaganja vezana uz naglašavanje posuđenica. Do razilaženja ponajviše dolazi kod uporabe silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima. Najrigorozniji su u tome pitanju autori *Savjetnika* koji smatraju da ta pojava ugrožava naglasni sustav u cjelini, iako njihova naglasna rješenja (ponajprije brojni metatonirani naglasci i prebacivanje naglasaka na početak riječi) često nemaju veze s jezičnom (izgovornom) stvarnošću. Uпитno je koliko se sami autori pridržavaju navedenih preporuka u svome jezičnom izričaju. Unatoč brojnim nastojanjima da se iz raznih polemika i rasprava dođe do zajedničkoga rješenja, brojna su pitanja i dalje otvorena i nije moguće postići kompromisno rješenje. Jonke (1965) je upozorio da bi pod utjecajem stranih jezika hrvatski jezik u budućnosti mogao biti samo po strukturi slavenski, a po riječima i izrazima tuđinski, ali je ipak bio svjestan da jezične savjete treba uskladiti s vremenom u kojem se živi. Potrebno je otvoriti mogućnost da jezična stvarnost postane kodificiranom normom, ali treba biti vrlo oprezan pri tome. Vrlo je važno uočiti kada se radi o nedovoljnoj jezičnoj obrazovanosti, a

kada o stvarnoj potrebi prodora u jezični kodeks. Pitanje je tko je od hrvatskih jezikoslovaca „najkompetentniji“ o tome odlučiti i malo je vjerojatno da će ikada doći do „sloge na kraju akcentološke polemike“. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima u posuđenicama česti u učenih govornika, čak i u formalnim situacijama kada je uporaba propisanoga standarda poželjna, a pomalo se unose i u normativne priručnike (uglavnom na drugome mjestu dublete) pa ne možemo ignorirati da su dio hrvatskoga standardnog naglašavanja. Ta činjenica možda i nije toliko čudna jer mi, prema Delaš (2003), samo težimo zadanoj normi, ali je gotovo nikada ne možemo dosegnuti. U članku *Kako se naglašavaju posuđenice* (Škarić i dr., 1996) autori navode da treba ostaviti prostora za silazne naglaske na nepočetnim slogovima kada posuđenice još nisu dobile status usvojenica te da u oblikovanju standarda trebaju sudjelovati svi govornici hrvatskoga standardnog jezika bez obzira na njihov polazišni idiom. Normativni priručnici ne navode u većoj mjeri primjere iz izgovorne stvarnosti što ne umanjuje njihovo postojanje i prodor u standardni jezik. Govornicima hrvatskoga jezika teško je prihvatiti naglaske koji u potpunosti odudaraju od onoga što oni smatraju uobičajenim, prirodnim i proširenim naglasnim ponašanjem. Koliko god govorna uporaba nadjačala propisani standard, uvijek će biti onih koji će se zalagati za zatvorenost sustava, što je u skladu s načelima elastične stabilnosti (Brozović, 1970). No nije odveć smiono zaključiti da će se teže praksa prilagoditi propisanoj normi nego obrnuto, a to i dalje neće narušiti sustav, ali se opet postavlja pitanje do koje granice bi se dopustio taj prodor izvana. Uistinu, taj se još nije rodio koji bi u pravogovornim pitanjima svima ugodio.

10. LITERATURA

Knjige:

ANIĆ, V. (2004) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

ANIĆ, V; GOLDSTEIN, I. (2007) *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.

ANIĆ, V.; SILIĆ, J. (2001) *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

BABIĆ, S. (1991[2]) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: nacrt za gramatiku*. Zagreb: HAZU, Globus.

BABIĆ, S. i dr. (1991) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU, Globus.

BABIĆ, S.; FINKA, B.; MOGUŠ, M. (2004) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

BABIĆ, STJEPAN (1990.) *Njemačke posuđenice u hrvatskom jeziku*. Hrvatska jezikoslovna čitanka, Zagreb: Globus: 214–224.

BARIĆ, E. i dr. (1995) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

BARIĆ, E. i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: Pergamena – Školske novine.

BENEŠIĆ, J. (1949) *Hrvatsko – poljski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.

BROZOVIĆ, D. (1970) *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.

DELAŠ, H. (2013) *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.

DELAŠ, H. (2012) *Prozodija Šime Starčevića*. Zagreb: Pergamena.

FILIPOVIĆ, R. (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo-razvoj-značenje*. Zagreb: Školska knjiga.

FILIPOVIĆ, R. (1971). *Kontakti jezika u teoriji i praksi (Prinosi metodici nastave živih stranih jezika)*. Zagreb: Školska knjiga.

FILIPOVIĆ, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU-Školska knjiga.

JONKE, Lj. (1965[2]) *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje.

KLAIĆ, B. (1990) *Rječnik stranih riječi – tuđice i posuđenice*. Zagreb: Matica Hrvatska.

MATICA HRVATSKA – MATICA SRPSKA (1960) *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*. Zagreb – Novi Sad.

MATASOVIĆ, R; JOJIĆ, LJ. (ur.) (2002) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.

MILETIĆ, B. (1952) *Osnovi fonetike srpskoga jezika*. Beograd: Znanje.

MUHVIĆ-DIMANOVSKI, V. (2005). *Neologizmi – problemi teorije i primjene*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.

SILIĆ, J. (1999) *Hrvatski jezik 1*, udžbenik za 1. razred gimnazije. Zagreb: Školska knjiga.

ŠONJE, J. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

TEŽAK, S.; BABIĆ S. (1992) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

TEŽAK, STJEPKO 1999. *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. Zagreb: Tipex.

VUKUŠIĆ, S.; ZORIČIĆ, I.; GRASELLI-VUKUŠIĆ, M. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Članci:

ANIĆ, V. (1969) O jednom akcenatskom procesu u različitim službama književnog jezika. *Jezik*, 16:84-89.

BAKHTIN, M. (1981) *The dialogic imagination*. University of Texas Press, Austin.

BARIĆ, E. (1992) *Naglasak u mocijskim parovima*. Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, sv. 18: 17-43.

BRABEC, I. (1959) *O akcenatskim reformama*. *Jezik*, VII: 57-59.

BROZOVIĆ, D. (1954) *Akcentuacija tuđica na –or u hrvatskom jeziku*. *Jezik*, III:118-123.

DRLJAČA MARGIĆ, B. (2011) *Leksički paralelizam: Je li opravdano govoriti o nepotrebnim posuđenicama...* FLUMINENSIA, I, 53-66.

FILIPOVIĆ, R.; MENAC, A. (2001) *Akcentuacija anglicizama u hrvatskom jeziku*. Drugi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova I: 381-383, HFD, Zagreb.

KAPOVIĆ, M. (2004) *Jezični utjecaj velikih gradova*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30: 97-105.

KAPOVIĆ, M. (2007) *Hrvatski standard – evolucija ili revolucija?: problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora*. *Jezikoslovlje*, 8, br. 1: 61-76.

KLAIĆ, B. (1995) *O deklinaciji i akcentuaciji tuđica muškoga roda na samoglasnik*. *Jezik*, IV: 51-55, 72-76.

KRAVAR, M. (1984) *Teorija i praksa naglašavanja stranih riječi*. *Zadarska rev.*, XXIII: 177-186.

KRAVAR, M. (1987) *Akcentat stranoga leksika u svjetlu jezičnih kontakata*. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 26(16): 35-43.

KRAVAR, M. (1983) *Oko akcenta riječi scena*. *Jezik*, 31:136-140.

KRAVAR, M. (1984) *Još jednom oko akcenta riječi scena*. *Jezik*, 32:124.

KRAVAR, M. (1968) *Problematika naše gradske akcentuacije*. *Zadarska rev.*, 17:177-190.

- KRAVAR, M. (1989) Jezično-politički aspekti naše akcenatske problematike. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 28(18): 35-43.
- MIHALJEVIĆ, M. (1992) *Semantičke posuđenice*. *Suvremena lingvistika*, XXXIII, I, 33–43.
- MOSKATELO, K. (1954) *Akcentuacija u tuđica na –or u hrvatskom jeziku*. *Jezik* III: 51-56.
- PETROVIĆ, B.; NOSIĆ, I. (2013) Naglasna kolebanja u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika. *Podgorica, Lingua Montenegrina*, VI/1, 11.
- PRANJKOVIĆ, I. (2001) *Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme*. *Jezik i demokracija* (zbornik radova), Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo.
- RUNJIĆ-STOILOVA, A; PANDŽA, A (2010) *Prilagodba anglizama u govoru na hrvatskim televizijama*. *Filozofski fakultet u Splitu, Časopis za hrvatske studije* Vol. 6.
- SILIĆ, J. (1996) Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo*, 1: 244-247.
- SILIĆ, J. (1997) Razgovorni stil hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo*, 4: 483-495.
- SILIĆ, J.; PRANJKOVIĆ I. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga.
- ŠKARIĆ, I; ŠKAVIĆ, Đ.; VAROŠANEC-ŠKARIĆ, G. (1996) *Kako se naglašavaju posuđenice*. *Jezik*, XLIII, 129 – 138.
- ŠKARIĆ, I; ŠKAVIĆ, Đ; VAROŠANEC-ŠKARIĆ, G (1996) *O naglasku posuđenica - još jednom, nakon Vukušića*. *Jezik*, XLIV, II, 66-73.
- ŠKARIĆ, I.; BABIĆ, Z.; ŠKAVIĆ, Đ.; VAROŠANEC, G.(1987) *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi*. *Govor*, IV, 2, 139-151.
- TURK, M. (1996) *Jezični purizam*. *Fluminensia*, I/II, 63-79.
- VUKUŠIĆ, S. (1995) *Naglasci tuđica na –ij*. *Jezik*, XLIII: 188-191.
- VUKUŠIĆ, S. (1999) *Zapadno novoštokavsko-hrvatsko književnojezično naglašavanje*. *Mostarski dani hrvatskoga jezika*: 121-125, Mostar.
- VUKUŠIĆ, S. (1992) *O silaznom naglašavanju nepočetnog sloga*. *Jezik*, 40: 76-79.
- VUKUŠIĆ, S. (1996) *Neprihvatljiva naglasnonormativna pravila*. *Jezik*, 44: 63-66.
- VUKUŠIĆ, S. (1995) *Iz povijesti hrvatskoga naglašavanja*. *Jezik*, 43:103-107.
- VUKUŠIĆ, S. (1996) *Tko je djelovao, a tko čekao?* *Jezik*, 44:151-154.
- VUKUŠIĆ, S. (1997) *Sudbina zapadnog dijalekta u Karadžićevu Srpskom rječniku*. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10: 99-106.
- ZGRABLJIĆ, N.; HRŠAK, S. (2003.) *Akcenti na Hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri*. *Govor*, Zagreb, XX, br. 1-2, str.133-147.

Internetski izvori:

Blaženka Martinović – *Koncepcije prozodijske norme hrvatskoga jezika* -

https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=0CGEQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fwww.ffpu.hr%2Ffileadmin%2FDokumenti%2FKonceptije.doc&ei=vyZBU8KcGaeM4wTswYGYBg&usg=AFQjCNFifi7dcDrs_o0ey-su0spU6omUuQ&bvm=bv.64125504,d.bGE (8. travnja 2014.)

11. SAŽETAK

Naglasak posuđenica u hrvatskome standardnom jeziku

Normativna je jezična literatura balansirajući između nejasno razgraničenih naziva *tuđica* i *posuđenica* izvorno silaznim naglascima u posuđenicama označavala njihovu naglasnu «neprilagođenost», istovremeno ne mogavši uspostaviti jasne kriterije njihova naglasnog «usustavljivanja». Metatonija i metatonija kroz metataksu za većinu ovih riječi (osobito dužih) u standardnoj izgovornoj praksi uvijek su bile rijetke i neobične pa je «neprilagođeno» u propisanoj normi funkcioniralo, i dalje funkcionira, kao prilagođeno, poželjno i normalno. U tom je smislu potrebno revidirati dosadašnje naglašivanje posuđenica u normativnim jezičnim priručnicima. U suvremenoj standardnoj izgovornoj praksi, ne samo izvornih kajkavaca i čakavaca, nego i izvornih novoštokavaca, mnoge posuđenice teže trajno ostati u obliku kompromisne naglasne replike, npr. *depô* (*depò*), *dekoltê* (*dekoltè*), *ragû* (*ragù*), *rokokô* (*rokokò*)... U radu će se analizirati zašto je to tako i jesu li silazni naglasci u unutarnjim slogovima u posuđenicama prihvatljivi u neutralnome kodificiranom tipu hrvatskoga standardnog jezika? Posebna pozornost posvetit će naglašivanju posuđenica u javnoj komunikaciji kao što je televizija, koja bi trebala zahtijevati upotrebu govorenoga standardnog jezika, a svjedočimo da je na javnoj televiziji standard rijetko u upotrebi i da se upotrebljava govoreni supstandardni jezik.

Ključne riječi: tuđice, posuđenice, naglašivanje, anglicizmi, norma

The Accentuation of Loanwords in Standard Croatian Language

The normative language literature, while balancing between indistinctly defined differences between the terms loanwords (*posuđenice*) and foreign words (*tuđice*), originally used to make use of falling accents to mark the loanwords' not being adjusted in terms of accent, and was at the same time unable to set clear criteria for their accent based systematization. Metatony and metatony by metataxis for most of these words (especially longer ones) were always scarce and unusual so “the unadjusted” actually worked for the prescribed norm, and works still, seen as adjusted, preferred and normal. In that sense, it is useful to reconsider the accentuation of loanwords in normative language handbooks up to now. In contemporary standard pronunciation praxis, and not only that of native speakers of Kajkavian and Chakavian dialects, but also those of Neo-Shtokavian dialect, many of the loanwords tend to permanently stay in the form of a

compromised accent “replica”, for instance with words such as *depô* (*depò*), *dekoltê* (*dekoltè*), *ragû* (*ragù*), *rokokô* (*rokokò*), etc. This thesis analyses why this is the case and whether falling accents on middle syllables of loanwords are acceptable in the neutral codified type of standard Croatian language. Special attention will be paid to accentuation of loanwords by the means of public communication, such as television, which should insist on the usage of the standard language, whereas we witness every day this is where the standard is rarely used, and the sub-standard is used instead.

Key words: loanwords, foreign words, accentuation, english loanwords, norm